

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

David Čermák

**Beletrizované cestopisné reportáže
Miroslava Zikmunda a Jiřího Hanzelky
v 50. letech 20. století (dobový ohlas)**

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **David Čermák**

Vedoucí práce: **PhDr. Jana Čeňková, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

ČERMÁK, David. *Beletrizované cestopisné reportáže Miroslava Zikmunda a Jiřího Hanzelky v 50. letech 20. století (dobový ohlas)*. Praha, 2012. 45 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jana Čeňková, Ph.D.

Abstrakt

Ambicí této bakalářské práce je podrobné zpracování ohlasu, který vyvolaly beletrizované cestopisné reportáže Miroslava Zikmunda a Jiřího Hanzelky v 50. letech 20. století. Ve snaze o zdokumentování tohoto ohlasu budu vycházet z článků a recenzí uveřejněných v dobových novinách a časopisech, zároveň se pokusím zmapovat i ohlas čtenářů, k čemuž využiji archivované osobní korespondence. Vzhledem k době, ve které díla vycházela, považuji za důležité zmínit se o tehdejší politické situaci a stručně nastínit společenské podmínky v době vzniku jednotlivých cestopisů.

Abstract

The aim of this thesis is to closely analyze the response to the fictionalized travel books of Miroslav Zikmund and Jiří Hanzelka in the 1950's. The attempt at documenting this response will be made by working with articles and reviews published in period newspapers and magazines, an attempt at analyzing the readers' response through archived correspondence will also be made. Considering the time period in which the works were being published, a brief description of the political situation and social conditions of the time when their travel books were written will be outlined.

Klíčová slova

Jiří Hanzelka, Miroslav Zikmund, cestování, reportáž, cestopis, beletrie, kritická analýza

Keywords

Jiří Hanzelka, Miroslav Zikmund, travelling, report, travel book, fiction, critical analysis

Rozsah práce

85 087 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely

V Praze dne 9. května 2012

David Čermák

Institut komunikačních studií a žurnalistiky UK FSV

Teze BAKALÁŘSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta:

Čermák David

Razítko podatelny:

Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta:

2009

E-mail diplomantky/diplomanta:

DCermak@seznam.cz

Studijní obor/typ studia:

Žurnalistika/ prezenční

Předpokládaný název práce v češtině:

Beletrizované cestopisné reportáže M. Zikmunda a J. Hanzelky v 50. letech 20. století. Dobový ohlas.

Předpokládaný název práce v angličtině:

Fictionalized travel books of M. Zikmund and J. Hanzelka in years 1950 - 1959. Period reception.

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok – vzor: ZS 2012):

(diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí, tedy teze schválené v LS 2010/2011 umožňují obhajovat práci nejdříve v LS 2011/2012)

LS 2011/2012

Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků):

Miroslav Zikmund a Jiří Hanzelka jsou legendární českou cestovatelskou a spisovatelskou dvojicí. Od roku 1947 do roku 1950 cestovali po Jižní Americe a Africe, mezi lety 1959 – 1964 podnikli výpravu do Asie a Oceánie. Během těchto cest nashromáždili množství fotografií a filmového materiálu, obě expedice ale podrobně zdokumentovali především textově. Dokázali tak lidem v Československu přiblížit kulturní a jiné odlišnosti na jednotlivých kontinentech, o kterých do té doby často chyběly detailní informace. Ve své práci se chci zaměřit na beletrizované reportáže z cest po Africe a Jižní Americe. Především se pokusím zmapovat mediální ohlas, který zmíněné cestopisy vzbudily v Československu v době vydání, zároveň se budu snažit zachytit význam těchto děl pro tehdejší i současnou společnost.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

1. Úvod:

- zdůvodnění výběru tématu a popis rozvržení práce

2. Společenské podmínky:

- dobová atmosféra ve společnosti

- životní příběh obou cestovatelů

3. Analýza cestopisů a dobových ohlasů:

- charakteristika pojmu cestopis

- přiblížení obsahu jednotlivých cestopisů

- přijetí díla a mediální ohlas v tehdejším Československu

- vzpomínky pamětníků

4. Závěr

5. Použitá literatura

6. Přílohy

Vymezení zpracovávaného materiálu (např. konkrétní titul periodika a období, za které bude

analyzován):

Hanzelka, Jiří; Zikmund, Miroslav: Afrika snů a skutečnosti 1. díl, Praha: Naše Vojsko, 1957

První svazek cestopisného díla o Africe líčí dojmy a poznatky autorů při jejich cestě automobilem z Prahy přes Bavorsko, Švýcarsko a jižní Francii a pak z Casablancы po severoafrickém pobřeží do Alexandrie a Káhiry, Port Saidu, podél Nilu do Sudanu a Eritreje. Všímají si všedního života domorodého obyvatelstva a exotických zvláštností, ale i politických poměrů.

Hanzelka, Jiří; Zikmund, Miroslav: Afrika snů a skutečnosti 2. díl, Praha: Naše Vojsko, 1957

Druhý svazek cestopisu líčí cestu od Rudého moře Habeši a Somálskem k Indickému oceánu, odtud Kenyí ke Kilimandžáru, po rovině k pramenům Nilu, belgickým Kongem na jih do Rhodesie. Popsány jsou zážitky při cestě nesjízdným terénem, nečekaná setkání s divokou zvěří nebo výbuch středoafričské sopky.

Hanzelka, Jiří; Zikmund, Miroslav: Afrika snů a skutečnosti 3. díl, Praha: Naše Vojsko, 1957

Třetí svazek cestopisu vede po stopách burských osadníků k mysu Dobré naděje, územím Jihoafrické unie, Basutskem a Natalem do Durbanu a Kapského města.

Hanzelka, Jiří; Zikmund, Miroslav: Tam za řekou je Argentina, Praha: Orbis, 1956

Obsáhlé cestopisné dílo dvou populárních cestovatelů o Latinské Americe je rozvrženo do čtyř svazků. První z nich zachycuje úsek cesty probíhající čtyřmi zeměmi Jižní Ameriky - Argentinou, Paraguayí, Brazilií a Uruguayí.

Hanzelka, Jiří; Zikmund, Miroslav: Přes Kordillery, Praha: Orbis, 1957

Kniha popisuje cestu z Argentiny přes kordillerské velehory až do zemí starých kulturních národů a k břehům Tichého oceánu, s nímž se autoři během svého putování setkávají poprvé.

Hanzelka, Jiří; Zikmund, Miroslav: Za lovci lebek, Praha: Orbis, 1958

Jádrem této knihy jsou zážitky autorů z pobytu mezi ekvádorskými Šuáry. Jedná se o jedno z nejnapínavějších dobrodružství na jejich dlouhé cestě dvěma kontinenty, zároveň jde i o neobyčejně cenný příspěvek etnografickému bádání.

Hanzelka, Jiří; Zikmund, Miroslav: Mezi dvěma oceány, Praha: Orbis, 1959

Tímto dílem uzavírají Hanzelka a Zikmund líčení svých poznatků, zážitků a dobrodružství z cesty po Latinské Americe.

Postup (technika) při zpracování materiálu:

Kritická analýza

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a způsobu jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

Osvaldová Barbora, Kopač Radim, Tejkalová Alice: O reportáži, o reportérech, Praha: Karolinum, 2010

Editoři knihy při shromažďování příspěvků oslovili několik desítek autorů reportáží. Vybrané texty obsahují to nejzajímavější, co žánr reportáže představuje, ať už v tisku, v rozhlasu, v televizi, ve fotožurnalistice nebo na internetu.

Janoušek, Pavel a kol. : Dějiny české literatury 1945 - 1989 - II. díl 1948 – 1958, Praha: Academia, 2008

Druhý svazek rozsáhlého čtyřdílného kompendia, jež podává ucelený výklad o vývoji české literatury v období od konce druhé světové války do pádu komunistického režimu v roce 1989. Autoři zasazují

literární vývoj do širších společenských, politických a kulturních souvislostí a věnují se všem oblastem literatury.

Janoušek, Pavel a kol. : Dějiny české literatury 1945-1989 - III. díl 1958-1969, Praha: Academia, 2008

Třetí díl rozsáhlého čtyřdílného kompendia, jež podává ucelený výklad o vývoji české literatury v období od konce druhé světové války do pádu komunistického režimu v roce 1989, je věnován období šedesátých let, kdy došlo k částečnému politickému uvolnění a česká literatura, stejně jako další oblasti kultury, procházela obdobím rozkvětu.

Mocná, Dagmar; Peterka, Josef a kol. : Encyklopedie literárních žánrů, Praha, Litomyšl: Paseka, 2004

Souhrnná práce z oboru české genologie a historické poetiky, první svého druhu u nás. Publikace zahrnuje genologické fenomény české literatury všech tvůrčích oborů: z prózy, poezie, dramatu, nejen z literatury umělecké, ale i populární, z folklorní slovesnosti, literatury pro děti a mládež, literární fantastiky, komiky i literatury faktu, přičemž zachycuje všechna období od počátku až k dnešku. Výběr témat přihlíží k významu, příznačnosti a produktivitě daného žánru v české literatuře.

Literární noviny, Praha: Svaz československých spisovatelů, 1952-1968

Týdeník Svazu československých spisovatelů, od roku 1967 vycházel s podtitulem Kulturně politický týdeník. Nemá nic společného se stejnojmenným titulem vydávaným do roku 1951.

Zlatý máj, Praha: Česká sekce IBBY, 1956-1997

Časopis byl určen hlavně odborníkům, literárním kritikům a historikům, zejména specialistům na dětskou literaturu. Vycházel však vstříc i potřebám vzdělávací praxe a oslovoval širší okruh studentů a učitelů pedagogických fakult i pedagogů na středních a základních školách.

Naše řeč, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1916-

Naše řeč je recenzovaný odborný časopis věnovaný češtině jako mateřskému jazyku. Přináší česky, výjimečně i slovensky psané stati nejen o češtině současné, ale i s ohledem na její vývoj, věnuje se otázkám české gramatiky a slovní zásoby, problémům pravopisu, české stylistice obecně i jazyku jednotlivých literárních děl, textové lingvistiky; pozornost věnuje spisovné varietě češtiny ve vztahu k ostatním jazykovým útvarům.

Host do domu, Brno: Československý spisovatel, 1954-1970

Literární periodikum, které vycházelo v letech 1954-1970, se záhy stalo významným činitelem kulturního a vlastně i politického tání u nás. Časopis obohatil vydavatelskou praxi v oblasti periodik řadou novátorských rubrik a představoval jeden z ojedinělých případů u nás, kdy mimo centrum vznikl projekt, který nenesl stopy regionalismu. S nástupem normalizace bylo vydávání časopisu zastaveno.

Tvorba, Praha: Symposion, 1945-1952; 1957-1962

Kulturněpolitický týdeník navazující na stejnojmenný list, který vycházel v letech 1925-1938, zprvu za hlavního redakčního podílnictví Františka Xavera Šaldy, od sklonku 20. let pak Julia Fučíka.

Lederer, Jiří: České rozhovory, Praha: Československý spisovatel, 1991

Kniha vyšla nejprve v samizdatové Petlici, pak i v Německu, kam autor odešel po podpisu Charty 77 a následném odsouzení do vězení. Patnáct původně publikovaných rozhovorů (s Ludvíkem Vaculíkem, Václavem Havlem, Jiřím Kolářem, Jiřím Grušou, Evou Kantůrkovou, Josefem Topolem a dalšími osobnostmi) bylo v roce 1991 pro vydání v nakladatelství Československý spisovatel doplněno o dva rozhovory nalezené v pozůstalosti Jiřího Lederera.

Kunský, Josef: Čeští cestovatelé, Praha: Orbis, 1961

Historie českých cestovatelů a českého cestovatelství od nejstarších dob, doplněno o bohatý obrazový materiál.

Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let):

Švarcová, Tereza: Cestopisná reportáž (série publicistických textů); vedoucí práce Ing. Rudolf Burgr, Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra mediálních studií a žurnalistiky, 2008

Petlachová, Leona: Literární cestopis, jeho proměny a odraz v ruském sentimentalismu; vedoucí práce prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc., Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Ústav slavistiky

Datum / Podpis studenta/ky

5. 6. 2011

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Vše bylo konzultováno.

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Taktéž konzultováno.

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na UK FSV vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

PhDr. Jana Čeňková, Ph.D.

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

.....
Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ UK FSV. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU KOPIÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE DOPORUČENÉ PEDAGOGEM/PEDAGOŽKOU BUDE VEDENÍ IKSŽ POUZE BRÁT NA VĚDOMÍ, TEZE PODÁVANÉ STUDENTEM SAMOSTATNĚ BUDE PROJEDNÁVAT.

Poděkování

Děkuji PhDr. Magdaleně Preiningerové z Archivu H+Z Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně za ochotu při poskytnutí archivních materiálů.

Obsah

ÚVOD	2
1. ŽIVOTNÍ PŘÍBĚH MIROSLAVA ZIKMUNDA A JIŘÍHO HANZELKY	3
2. CHARAKTERISTIKA POJMŮ CESTOPIS A REPORTÁŽ	4
3. PŘIBLÍŽENÍ OBSAHU JEDNOTLIVÝCH CESTOPISŮ	5
3.1. AFRIKA SNŮ A SKUTEČNOSTI	5
3.2. TAM ZA ŘEKOU JE ARGENTINA	6
3.3. PŘES KORDILLERY	7
3.4. ZA LOVCI LEBEK	7
3.5. MEZI DVĚMA OCEÁNY	7
4. SPOLEČENSKÉ PODMÍNKY V DOBĚ VZNIKU REPORTÁŽÍ	7
5. SOUČASNÝ NÁHLED NA JEDNOTLIVÉ CESTOPISY	9
6. DOBOVÝ MEDIÁLNÍ OHLAS NA JEDNOTLIVÉ CESTOPISY	12
6.1. AFRIKA SNŮ A SKUTEČNOSTI	12
6.2. TAM ZA ŘEKOU JE ARGENTINA	18
6.3. PŘES KORDILLERY	21
6.4. ZA LOVCI LEBEK	22
6.5. MEZI DVĚMA OCEÁNY	23
7. DOBOVÝ OHLAS POSLUCHAČŮ A ČTENÁŘŮ	24
7.1. OHLAS ROZHLASOVÝCH POSLUCHAČŮ	25
7.2. OHLAS ČTENÁŘŮ	27
ZÁVĚR	32
SUMMARY	34
POUŽITÁ LITERATURA	34
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	34
ONLINE ZDROJE.....	36
SEZNAM PŘÍLOH	36
PŘÍLOHY:	37

Úvod

Miroslav Zikmund a Jiří Hanzelka patří mezi nejslavnější české cestovatele. Po éře Emila Holuba, Enrique Stanko Vráze, Josefa Kořenského, Alberta Vojtěcha Friče nebo Vojty Náprstka to byli právě oni, kdo v 50. letech 20. století opět probudili v lidech touhu po (alespoň zprostředkovaném) poznání exotických zemí. Jejich popularita v Československu stoupala po každé odvysílané rozhlasové reportáži, po každém zveřejněném textu. Logickým vyústěním obrovského ohlasu posluchačů a čtenářů bylo vydání několika knih, které se téměř okamžitě staly bestsellery.

Přestože jsem se k těmto jejich dílům dostal až s odstupem více než padesáti let od vydání, zapůsobila na mne jejich reportážská pohotovost a schopnost poutavě přiblížit život v zemích, které mají i dnes pro většinu Čechů nádech exotiky. Knihy Zikmunda a Hanzelky dál vycházejí v reedicích a dobře se prodávají, což svědčí o tom, že mají svou hodnotu i pro současného čtenáře. Téma práce jsem si však zvolil především proto, že mne zajímalo, jak byla jejich díla přijata dobovou kritikou a čtenáři. Padesátá léta představovala pro československou literaturu komplikované období, proto pro mne bylo zajímavé sledovat, jak v politicky složité době obstály knihy popisující něco pro většinu lidí tak nedostupného jako cestování na africký a jihoamerický kontinent.

V první části své práce se chci zaměřit převážně na mediální ohlas a přijetí těchto děl, který se pokusím zhodnotit i v souvislosti s dobovými politickými událostmi. Vycházet budu z analýzy článků uveřejněných v dobových novinách a časopisech. Ve druhé pak na základě prostudování archivované soukromé korespondence Zikmunda a Hanzelky zhodnotím ohlas, který díla vyvolala u čtenářů a posluchačů.

Toto zaměření druhé části práce jsem upřednostnil před původně plánovanými a v tezi uvedenými vzpomínkami pamětníků. Především proto, že stovky archivovaných dopisů od čtenářů a posluchačů vypovídají podle mého názoru o oblíbenosti Zikmundových a Hanzelkových děl mnohem víc než osobní vzpomínky několika pamětníků, které by navíc byly nutně ovlivněny značným časovým odstupem. Cílem mé práce je tedy zmapovat hodnocení beletrizovaných reportáží vydaných v padesátých letech a zachytit i vlnu nadšení, kterou jejich vydání v dané době vyvolalo u většiny čtenářů.

1. Životní příběh Miroslava Zikmunda a Jiřího Hanzelky

Starší z cestovatelské dvojice, Miroslav Zikmund, se narodil 14. února 1919 v Plzni, kde jeho otec pracoval jako strojevůdce. Po maturitě na reálném gymnáziu se v roce 1938 nechal zapsat na vysokou školu obchodní v Praze, kterou kvůli uzavření českých vysokých škol o rok později dokončil až po válce – na jaře 1946.

Jiří Hanzelka se narodil 24. prosince 1920 ve Štramberku v rodině zaměstnance kopřivnické Tatry. Vystudoval nejprve obchodní akademii v Praze na Smíchově, v roce 1938 pak nastoupil na vysokou školu obchodní, kde se už v prvním ročníku seznámil s Miroslavem Zikmundem.¹

Brzy po započetí studia začali společně plánovat reportérskou cestu světem. Jejich záměr však v počátcích oddálila německá okupace, během které se věnovali studiu cizích jazyků a dostupných cestopisů a podrobně si naplánovali cestu i její financování. Po válce se jim i přes velkou konkurenci podařilo získat od kopřivnické automobilky Tatra výsadu na zahraniční cestu jejím vozem, k čemuž jistě dopomohl i fakt, že Hanzelkův otec byl zaměstnancem Tatry a za oba mladé inženýry se přimluvil. Významnou podporu poskytlo také ministerstva průmyslu, školství a informací, které jejich cestu podpořilo finančním příspěvkem ve výši téměř půl milionu korun. K zajištění výpravy měl pomoci také výnos z novinových a rozhlasových reportáží. Zikmund s Hanzelkou měli průběh cesty důkladně naplánovaný, chyběly jim jen zkušenosti. Před začátkem výpravy oba krátce navštívili pouze sousední země - Maďarsko, Polsko a Německo.²

Jejich pouť do Afriky a Jižní Ameriky začala 22. dubna 1947, kdy se z Prahy vydali směrem na hranice s Německem. Odtamtud se přes Rakousko a Švýcarsko dostali do francouzského přístavu Marseille, kde se nalodili na trajekt a přesunuli se na území Afriky, konkrétně do marocké Casablanky. Do června 1948 procestovali Afriku shora dolů, mimo jiné se jim podařilo vystoupit na Kilimandžáro. Z jihoafrického Kapského města se následně přeplavili na jihoamerický kontinent, kde v Argentině odstartovali druhou část své velké cesty. V Nikaragui si Hanzelka zlomil ruku a přestože pouť po Jižní Americe ještě deset týdnů pokračovala, nakonec museli cestovatelé zvolit předčasný návrat do Československa, kam

¹ KUNSKÝ, Josef. *Čeští cestovatelé: Díl druhý*. Praha: Orbis, 1961, s. 477.

² tamtéž, s. 478.

dorazili 1. listopadu 1950. V nadcházejících letech se dvojice věnovala publikační činnosti a vydala v průběhu padesátých let nejprve tři svazky *Afrika snů a skutečnosti* (1952), poté i čtyři díla popisující putování po Jižní Americe – *Tam za řekou je Argentina*, *Přes Kordillery*, *Za lovci lebek* a *Mezi dvěma oceány*. V letech 1959-1964 uskutečnili Zikmund s Hanzelkou (a dvěma spolupracovníky) další cestu, tentokrát do Asie a Oceánie. Po jejím skončení vydali další tři cestopisy - *Obrácený půlměsíc* (1961), *Tisíc a dvě noci* (1967) a *Světadíl pod Himálajem* (1969).

2. Charakteristika pojmů cestopis a reportáž

Knihy Zikmunda a Hanzelky bývají ve většině případů označovány za cestopisy, reportáže, případně cestopisné reportáže. Dílo charakterizované pojmem cestopis vzniká zpravidla na základě konkrétní cesty či putování. Putováním rozumíme přesun po určitém území za účelem jeho prozkoumání a poznání. Důvody takového putování mohou být různé – vzdělávací, politické, sportovní atd. Do začátku 19. století představovalo cestování především prostředek k získání informací o do té doby neznámých územích, jejich obyvatelstvu, floře, fauně, historii či způsobu života. Uspořádáním těchto poznatků do literární formy vznikají zápisky cestovatele, které se posléze mohou transformovat v cestopis. Ten by se měl skládat ze zážitků, popisů událostí a pozorování, prostřednictvím kterých autor přibližuje čtenáři jemu málo známé či zcela neznámé země nebo oblasti.³ Josef Peterka v knize *Encyklopedie literárních žánrů* dále uvádí, že cestopis je založen i na časoprostorové vzdálenosti od domova a že podstatnější než napětí vznikající touto vzdáleností je napětí „kulturně civilizační“. Cestovatel v důsledku tohoto napětí a na základě prožitků a zkušeností zpravidla konfrontuje cizí zemi se svou vlastní.⁴

Pojem reportáž lze spojit s dílem, které „zobrazuje skutečnost na základě konkrétních, dokumentárních faktů, při použití mnohotvárných stylistických a kompozičních postupů.“⁵ Při psaní reportáže se prolíná zpravodajský a publicistický pohled na dané téma, zároveň dochází k použití různých jazykových rovin. Základními znaky jsou věcnost, důraz na detail, přesný nezaujatý či tzv. objektivní popis skutečnosti, pokud vycházíme z předpokladu, že novinář

³ PETLACHOVÁ, Leona. *Literární cestopis, jeho proměny a odraz v ruském sentimentalismu* [online]. Brno, 2010 [cit. 2012-04-22]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/144597/ff_m_b1/text.pdf. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita.

⁴ PETERKA, Josef. In: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 75.

⁵ OSVALDOVÁ, Barbora. In: *O reportáži, o reportérech*. Praha: Karolinum, 2010, s. 5.

může být objektivní. Reportér by měl plnit funkci zástupce čtenářů, posluchačů či diváků, měl by pouze „vidět a vypovědět, co se děje.“⁶ Typickým představitelem takovéto role byl na počátku 20. století Egon Erwin Kisch, přezdívaný „zuřivý reportér“. Kisch považoval reportáž za klíčový žánr moderní literatury a tvrdil, že by měla nahradit zastaralý román. V meziválečném období skutečně došlo k významnému rozvoji reportáže, která v této době fungovala jako nástroj k prosazení revolučních ideálů. Po druhé světové válce si svůj význam sice udržela, ale postavení reportérů bylo především po únoru 1948 značně problematické. Jak uvádí *Encyklopedie literárních žánrů*: „Spisovatelé sice byli opakovaně vyzýváni k jejímu pěstování, avšak zároveň permanentně usměřováni k apriori danému, zkrslujícímu pojetí reality.“⁷ Cestopisná reportáž od konce 40. let navazovala na tradici cestopisu a patřila k nejpoblárnějším žánrům, často však byla zneužívána k „persuazivním účinkům“. Autoři se zaměřovali převážně na země spějící k socialismu a jejich snahou mnohdy nebyl ani tak popis místních zvyků, památek či způsobu života, jako spíš přiblížení aktuálních politických změn. Reportáže Miroslava Zikmunda a Jiřího Hanzelky se sice často také dotýkají politiky a řešení společenských problémů, přesto svou úrovní znamenaly v porovnání s dobovou produkcí značný kvalitativní posun.⁸

3. Přiblížení obsahu jednotlivých cestopisů

Takzvanou „první cestu“ po Africe a Jižní Americe přiblížovali Zikmund s Hanzelkou československému publiku nejdřív formou reportáží na pokračování, které vycházely v časopisech *Svět práce* (celkem 220 reportáží) a *Svět motorů* (73) nebo byly v letech 1947-1952 vysílány Československým rozhlasem. Od roku 1952 pak začaly zmiňované reportáže vycházet knižně. Celkem dvojice cestovatelů sepsala 22 publikací ve 143 vydáních a v celkovém nákladu okolo 6,5 milionu svazků.

3.1. Afrika snů a skutečnosti

Třísvazkové dílo popisuje první cestu Hanzelky a Zikmunda, která vedla do koloniální Afriky. První svazek popisuje dojmy a poznatky autorů z úvodní části cesty, která vedla od severoafrického pobřeží dále na jih. Čtenáři se poprvé seznamují s poutavým vypravěčským

⁶ tamtéž, s. 5

⁷ MOCNÁ, Dagmar. In: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 571.

⁸ PETERKA, Josef. In: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 81.

stylem, kterým Hanzelka se Zikmundem popisují africkou krajinu, památky i každodenní život domorodců a jejich specifické obyčeje. Kromě toho přibližují i mnohá úskalí své cesty, vzhledem ke smlouvě s Tatrou často zmiňují kvalitní jízdní vlastnosti zapůjčeného vozu. Nevyhýbají se však ani hodnocení politicko-hospodářské úrovně jednotlivých zemí, především se zaměřují na otázku vykořisťování afrického obyvatelstva nebo osvobozené hnutí koloniálních národů.

Ve druhém svazku cestovatelé líčí svůj další osud při pouti od Rudého moře k Indickému oceánu, odkud dále pokračovali přes Keňu až ke Kilimandžáru, na které se jim podařilo vystoupat. Následovala cesta k pramenům Nilu a dál přes belgické Kongo do tehdejší Rhodesie (dnešní Zimbabwe). Popsány jsou mnohé zážitky při cestě obtížným terénem, specifická flora a fauna či výbuch středoafriké sopky. Také ve druhém svazku si autoři pečlivě všímají britského koloniálního systému, který udržuje africké obyvatelstvo v nevědomosti a vykořisťuje jej.

Závěrečný třetí svazek cestopisu přibližuje čtenářům pouť k mysu Dobré naděje, která vede územím tehdejší Jihoafrické unie, přes Basutsko (dnešní Lesotho) a Natal (území dnešní Jihoafrické republiky) do Durbanu a Kapského Města, kde cesta po Africe končí a autoři se vracejí lodí zpátky do Československa.

3.2. Tam za řekou je Argentina

Také cestopisné dílo o Latinské Americe je rozvrženo do čtyř svazků, které však nevyšly tak jako v případě Afriky dohromady, ale zvlášť mezi roky 1956-1959.

První z nich zachycuje úsek cesty probíhající čtyřmi zeměmi Jižní Ameriky - Argentinou, Paraguayí, Brazílií a Uruguayí. Po některých zážitcích z cesty po moři přibližují autoři postupně své přistání v Buenos Aires a cestu do bavlnářské oblasti Čako, kde se seznamují s argentinským zemědělstvím i s osudy krajanů. Následně popisují pobyt v Paraguayi a cestu zpět do Argentiny k vodopádům Iguazú, dále do Brazílie a jejích dvou nejproslulejších měst Rio de Janeira a Sao Paula. První svazek končí vylíčením pobytu v Uruguayi.

3.3. Přes Kordillery

Druhý díl cestopisu o Latinské Americe líčí cestu z Argentiny přes Bolívii a Peru k Tichému oceánu. Autoři se vyžívají v popisu horských scenerií, který doplňují poznatky o historických, kulturních i politických poměrech v dané oblasti. Přibližují tak čtenářům jak neporušenou přírodu a lidové zvyky, tak i neutěšené poměry, chudobu, zaostalost a nelidské pracovní podmínky, se kterými se jihoamerické obyvatelstvo vypořádává.

3.4. Za lovci lebek

Třetí svazek je zaměřen na popis cesty po západním pobřeží Jižní Ameriky. Jádrem knihy tvoří zážitky z cesty za ekvádorskými Šuáry, Indiány, o nichž je známo, že uřezávají svým nepřátelům hlavy a během záhadných obřadů je následně zmenšují, aby si tak podrobili ducha mrtvého. Autoři se v díle pokoušejí rozbít představy, jimiž jsou Šuárové obklopeni. Snaží se dokázat, že tito domorodci jsou pouze formováni složitými životními podmínkami, v nichž jsou nuceni žít.

3.5. Mezi dvěma oceány

V závěrečném díle o Jižní Americe Zikmund s Hanzelkou popisují své poznatky, zážitky a dobrodružství na cestě přes Panamu a Mexiko zpátky do Československa. Původně plánované pokračování cesty do USA nebylo možné jednak kvůli Hanzelkově zraněné ruce, jednak kvůli tomu, že se cestovatelům nepodařilo získat víza nutná pro pobyt.

4. Společenské podmínky v době vzniku reportáží

V souvislosti s hodnocením mediálního ohlasu reportáží Zikmunda a Hanzelky je důležité uvědomit si, v jaké době jejich díla vznikala a byla přijata laickou i kritickou veřejností. V únoru 1948 se v Československu dostala k moci Komunistická strana Československa, která tak završila svou tříletou snahu o nastolení nadvlády nad tehdejší československou společností. Zikmund s Hanzelkou byli v době převratu už necelý rok na své první zahraniční cestě. Miroslav Zikmund později vzpomínal, kde se o dramatickém domácím dění dozvěděli. „Únorové události roku 1948 jsme prožívali mezi Pygmeji. Myšlenkami jsme byli úplně jinde

než lidé v Československu. Vzali jsme na vědomí, že se cosi děje, ale nedokázali jsme dohlédnout důsledky. Když jsme v zahraničních novinách četli, že byl zavražděn Jan Masaryk, zpozorněli jsme.“⁹ Rychle budovaný totalitní systém se snažil přejímat ideové a organizační podněty ze sovětské praxe, což pochopitelně zasáhlo i oblast kulturního života. Když se Zikmund s Hanzelkou předčasně vraceli ze své první cesty domů, slavného přivítání se nedočkali. „Naplánovaná cesta kolem světa byla přerušena roku 1950 v Mexiku. Nebylo možné získat vízum do USA a Jiří si zlomil při startování automobilu klikou ruku v zápěstí. Byli jsme limitováni financemi a kvalitně provedená operace by v zahraničí stála tolik co letenka domů. Tak se Jirka vrátil letadlem a já s automobilem pomalu lodí. O našem návratu se informovalo jen kratičkou agenturní zprávou vedle informací o počasí. Představitelé tehdejšího režimu nevěděli, co od nás mohou očekávat, a hlavně nerozuměli dost dobře našemu návratu.“¹⁰ O emigraci podle Zikmunda dvojice cestovatelů neuvažovala. „Měli jsme tady zázemí, rodiny a lidi, kteří stáli za námi. Věděli jsme, že když se nevrátíme, tak to odskáčou.“¹¹

Mladí cestovatelé si díky čtivému a originálnímu stylu reportáží získali ve složité době velkou popularitu v rámci čtenářské obce. Vydavatelství *Družstevní práce* záhy po jejich návratu z první cesty zaznamenalo obrovskou poptávku po knižním vydání cestopisů, což Zikmundovi s Hanzelkou ve finále umožnilo vydat v roce 1952 první souborné dílo pod názvem *Afrika snů a skutečnosti*. Návrat do nesvobodné země proto zpočátku neměl pro cestovatelskou dvojici negativní důsledky. Naopak, režim si jejich práce v prvních letech vážil, což dokládá i skutečnost, že v roce 1953 Zikmundovi s Hanzelkou prezident propůjčil Řád republiky. Už předtím, nedlouho po návratu z první cesty, jim tehdejší ministr obrany Ludvík Svoboda udělil Tyršův odznak zdatnosti, později obdrželi řadu medailí a odznaků i v Sovětském svazu.¹² Sami cestovatelé se v průběhu 50. let nijak nestavěli proti ideálům komunismu, podobně jako řada mladých lidí věřili ve vybudování nového „správného“ systému. V reportážích se zprvu často pozitivně vyjadřovali o zemích, ve kterých vládl socialismus, a naopak kritizovali koloniální zřízení a vykořisťování zejména afrického obyvatelstva.

⁹ Miroslav Zikmund: Cestování ve mně bylo uloženo. *Cesky a slovensky svet* [online]. 30.9.2004 [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <http://www.czsk.net/svet/clanky/osobnosti/zikmund.html>

¹⁰ tamtéž

¹¹ Včerajší oslavenec: Miroslav Zikmund - Sharkanův deníček. [Http://www.sharkan.net](http://www.sharkan.net) [online]. 15.2.2011 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.sharkan.net/2734-vcerajsi-oslavenec-miroslav-zikmund>

¹² LEDERER, Jiří. *České rozhovory*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 87.

Hanzelka se Zikmundem sice nepatřili k typickým propagátorům komunistického režimu, přesto se však v určitých momentech v politickém životě částečně angažovali. Příkladem může být jejich stať *Bylo dnes jaro na Nivách*, kterou v listopadu 1957 uctili památku zesnulého prezidenta ČSSR Antonína Zápotockého. Cestovatelé líčí Zápotockého jako milého a vtipného společníka i nadaného spisovatele. „Posloucháš jeho slova, která mu volně plynou z úst, vzpomínky dědečka, jemuž naslouchá při černé hodině vnuk. Kolik životní zkušenosti je uloženo v těch slovech, kolik nevtíravé, nefrázovité, tím však přesvědčivější lidské moudrosti, kolik poučení pro generaci mladých, jež tolik leží soudruhu Zápotockému na srdci.“¹³ S odstupem času je těžké hodnotit, jak moc byla tato krátká stať myšlena upřímně a nakolik byla pouhým nutným vyjádřením účasti, které se od tehdejších osobností veřejného života očekávalo.

Státní představitelé komunistické moci si postupem času čím dál víc uvědomovali, že rozhled, který Zikmund s Hanzelkou získávají na svých zahraničních cestách, by mohl být potenciálně nebezpečný. Během padesátých let se cestovatelé do kritických analýz nepouštěli, po návratu z druhé cesty však jejich *Zvláštní zpráva č. 4*, týkající se ekonomické a politické situace v Sovětském svazu, vzbudila velkou pozornost i v nejvyšších kruzích. Zikmund a Hanzelka hodnotili úroveň sovětského hospodaření značně kriticky: „Je jasné, že sovětské hospodářství nebezpečně krvácí, jestliže tolik strojů v nových továrnách stojí a tolik lidí kolem nich běhá nebo nečinně sedí, a podniky vykazují plánovanou ztrátu. Každého kapitalistu by zničilo, kdyby v jeho továrně bylo tolik diletantismu a lhostejnosti, jako např. v Amurkabeli v Chabarovsku.“¹⁴ Tajný dokument byl určen vedení ČSAV a KSČ, cestovatelé si však vyžádali jeho zaslání předsednictvu ÚV KSSS. To otevřenou kritiku nepřijalo a po intervenci Leonida Iljiče Brežněva Zikmund s Hanzelkou už nesměli překročit hranice své země. Jejich situaci ještě zhoršily události roku 1968, kdy se postavili na stranu reformního křídla. Oběma bylo následně znemožněno publikovat a účastnit se veřejného života.

5. Současný náhled na jednotlivé cestopisy

V 50. letech cestovala řada českých spisovatelů do zemí „tábora míru“ a „odumírajícího západního světa“ a následně přibližovala čtenářům své dojmy a zážitky prostřednictvím

¹³ HANZELKA, Jiří a ZIKMUND, Miroslav. *Bylo dnes jaro na Nivách*. *Rudé právo*. 1957, č. 318, s. 3.

¹⁴ HANZELKA, Jiří a ZIKMUND, Miroslav. *Zvláštní zpráva č. 4: tajné*. Praha: Lidové nakladatelství, 1990, s. 38.

cestopisných reportáží. Skutečnými vůdčími osobnostmi ale byli v tomto oboru právě Jiří Hanzelka s Miroslavem Zikmundem.

Obrovský čtenářský úspěch zaznamenalo už jejich první vydané dílo, třísvazkový soubor nazvaný *Afrika snů a skutečnosti*. Po premiérovém vydání v roce 1952 vyšel během několika následujících let ještě čtyřikrát, pokaždé v padesátitisícovém nákladu. Předcházely mu reportáže o Africe vysílané v rozhlase a otiskované v časopisech, které si rovněž získaly značnou popularitu. I přes místy patrné ideologické zatížení má kniha i z dnešního pohledu velký význam a uměleckou hodnotu. „I v Africe snů a skutečnosti jsou četné propagandistické komentáře, tlumočící dobové předsudky a iluze: autoři viděli Afriku jako kontinent, jehož neduhy a zaostalost jsou způsobeny téměř výhradně dědictvím kolonialismu a politikou kapitalistických států. Vyhýbali se však frázím a úsudkům přebíraným z druhé ruky, jejich technické vzdělání je vedlo k věcnosti, většina přímých komentářů byla podložena vlastním pozorováním.“¹⁵ Jednou z velkých předností díla byl jazyk a celkový styl, kterým cestovatelé své zážitky čtenářům zprostředkovali. „Autoři čelili nebezpečí stereotypnosti nápaditým střídáním dějových, popisných a výkladových sekvencí a vynalézavostí v rovině lexika, obraznosti i syntaktických prostředků. Fyzický výkon i osobní nasazení, které cestovatelé na svých cestách předvedli, dávalo jejich vyprávění pečeť autenticity, jež byla pro jiné dobové reportáže zcela nedostupná.“¹⁶

Následující díla popisující pouť Jižní Amerikou jsou kritikou mnohdy vnímána jako ještě kvalitnější. Základní struktura sice zůstala prakticky stejná - pořád se jednalo o beletrizovaný cestovní deník popisující dějiny, politiku či hospodaření dané země - změnil se však postup v mikrostrukturu vyprávění. „Deduktivní postup od obecného ke konkrétnímu, od znalostí nabytých „z druhé ruky“ k ilustrativním dokladům, byl postupně nahrazován postupem opačným. Ten směřoval od viděného k intelektuálně uchopenému, od charakteristického detailu k obecnému závěru, od individuálního zážitku a lidského příběhu k politickým, historickým i mravním zobecněním. Uvolňovaly se i tematické normy, takže autoři se již nemuseli zříkat zajímavých poznatků a epizod jen proto, že byly v dobové tematické hierarchii vnímány jako „netypické“.“¹⁷

¹⁵ DOKOUPIL, Blahoslav. In: *Dějiny české literatury 1945-1989: II. 1948-1958*. Praha: Academia, 2007, s. 269.

¹⁶ tamtéž, s. 269.

¹⁷ DOKOUPIL, Blahoslav. In: *Dějiny české literatury 1945-1989: II. 1948-1958*. Praha: Academia, 2007, s. 398.

Osobně vnímám cestopisné reportáže Zikmunda a Hanzelky jako zcela unikátní dílo svého druhu, a to hned z několika důvodů. Za základní předpoklad pozdějšího čtenářského ohlasu považuji už samotné detailní naplánování celé cesty a nastudování všech potřebných materiálů. Zikmund s Hanzelkou sice často museli na své pouti improvizovat a překonávat překážky, právě díky této přípravě a jazykové vybavenosti si však nakonec dokázali poradit a obtíže překonali. Nabyté znalosti a schopnosti jim zásadní měrou dopomohly k tomu, aby mohli po více než čtyři roky cestovat exotickými zeměmi a následně přinášet čtenářům nové poznatky.

Bez ohledu na atraktivní námět by však jejich díla nikdy nemohla dosáhnout tak obrovské popularity, kdyby nebyla zpracována tak, aby čtenáře už od prvních řádek zaujala a vtáhla do děje. Reportáže vynikají pohotovostí, dramatičností a neotřelými přirovnáními, díky čemuž v padesátých letech musely působit jako zjevení. Zároveň je třeba ocenit, že díky vhodně zvoleným jazykovým prostředkům jim na zajímavosti nic neubírá ani odstup více než půl století. Cestopisy Enrique Stanka Vráze nebo Emila Holuba, které se ke čtenářům dostaly na přelomu 19. a 20. století, působí z dnešního pohledu již dost archaicky, mladší čtenáři si k nim těžko najdou cestu. Zato knihy Zikmunda a Hanzelky ani v jednadvacátém století nejsou svým pojetím zastaralé, pro čtenáře jsou srozumitelné a navzdory dnešním diametrálně odlišným cestovatelským možnostem stále zajímavé a žádané. Také proto v letech 2010 a 2011 vyšla díla mapující první i druhou cestu ve dvou souhrnných vydáních nazvaných „*Legenda H+Z*“.

Zikmund s Hanzelkou dokázali, že cestopis může být nejen poučný, ale i zábavný a napínavý. Velkou zásluhu na tom podle mne má i časté využití dialogů a přímé řeči obecně. Právě tyto pasáže vtahují čtenáře přímo do děje a detailně mu přibližují situace, se kterými se cestovatelé museli při svém putování vyrovnávat. Typickým příkladem může být třeba část první kapitoly knihy *Mezi dvěma oceány*, kde cestovatelé líčí chvíle strávené v mexickém vězení. „Kam nás vedete, majore?“ „Dolů, bez řečí!“ „Na to nemáte právo. Bez důvodu jste nás zatkl, bez vyšetřování nás držíte, pod zem vám nepůjdeme. Porušujete...“ „Držet hubu!“ napřáhl pistoli, ale hned si uvědomil, že tahle metoda už jednou zklamala. „Hněte sebou,“ zavrčel jako dravec před skokem.“¹⁸

¹⁸ HANZELKA, Jiří a ZIKMUND, Miroslav. *Legenda H Z: výběr z díla*. Brno: Jota, 2010, s. 311.

Jak už jsem zmínil výše, s odstupem času se těžko hodnotí politický rozměr reportáží. Zikmund s Hanzelkou opouštěli republiku v době, kdy se komunistické špičky teprve připravovaly na převzetí moci, cestovatelé tak mohli jen zprostředkovaně vnímat informace o únorovém převratu a dalším dění v republice. Měli navíc čerstvé vzpomínky na druhou světovou válku a podobně jako mnoho dalších lidí tak mohli v komunismu vidět novou naději. Každopádně je třeba zdůraznit, že kritika koloniálního systému na většině míst působí přesvědčivě a odůvodnitelně, cestovatelé na konkrétních případech věrně popisují utrpení Afričanů, jejichž životní podmínky asi často skutečně nebyly jednoduché.

Více než toto ideologické zatížení mi při četbě reportáží vadily místy až příliš zdlouhavé a komplikované popisy, které chvílemi odvádějí pozornost od děje konkrétní kapitoly. Podobný problém podle mne může pro řadu dnešních čtenářů představovat časté vyzdvihování jízdních vlastností Tatry a podrobné popisy jejích oprav. Zařazení těchto pasáží je však při podrobnějším obeznámení se situací nutné chápat jako součást práce Zikmunda a Hanzelky, vždyť Tatra je v podstatě do Afriky vyslala za účelem propagace vozu. Tento úkol se cestovatelům podařilo splnit a v dané době (jak je patrné níže v kapitole *Dobový ohlas posluchačů a čtenářů*) skutečně díky jejich reportážím zájem o automobil výrazně vzrostl.

6. Dobový mediální ohlas na jednotlivé cestopisy

6.1. Afrika snů a skutečnosti

Nejvýraznější mediální ohlas vzbudila již prvotina cestovatelské dvojice, kniha *Afrika snů a skutečnosti*. Popularitě Hanzelky se Zikmundem pomohly psané reportáže uveřejňované ve Světě práce a Světě motorů, stejně jako četné rozhlasové reportáže. Jak už bylo zmíněno výše, zájem o souhrnné knižní vydání těchto reportáží byl od jejich návratu značný. Časopis *Panorama*, patřící vydavatelství Družstevní práce, uveřejnil už v roce 1951 krátkou výzvu čtenářům, aby připravovaný cestopis zatím neobjednávali a počkali na oznámení o dokončení díla.¹⁹ První vydání knihy bylo okamžitě rozebráno, podobný vývoj následoval i při uvedení dalších vydání na trh, o čemž informoval i dobový rozhlas a tisk. Kritika nedostatečného počtu výtisků se objevovala v řadě novinových i časopisových článků, což dokládá skutečně

¹⁹ Naše zprávy. *Panorama*. 1951, č. 5-6, s. 51.

enormní zájem o nové cestopisné dílo. Kladné přijetí Afriky snů a skutečnosti zapříčinilo také skutečnost, že Zikmund s Hanzelkou byli často označováni za příkladné pokrokové autory, ze kterých by si ostatní měli brát vzor. Jejich cestopis byl mnohdy uváděn jako protiklad rodokapsů či jiných představitelů „úpadkového proudu“, který převládal především v době první republiky.²⁰ Ojediněle tak působil názor, že kniha může vést k přílišné popularizaci dobrodružných zahraničních cest a naopak podceňování cestování v rámci Československa²¹. Kniha vzbudila pochopitelně značný ohlas nejen v Česku, ale i na Slovensku, kde denní tisk rovněž informoval o plánech cestovatelské dvojice.

Zikmund s Hanzelkou coby nové osobnosti veřejného života dostávali v tisku větší prostor. Většinou ne přímo k publikaci vlastních nových textů, ale spíše v rámci nejrůznějších anket apod. Patřili například mezi vybrané osobnosti, které popřály novému večerníku *Večerní Praha* k vydání prvního čísla. V různých denících i časopisech se také často objevovaly pozvánky na besedy po celé republice, kterých Zikmund s Hanzelkou pořádali po svém návratu do Československa velké množství. Následně většinou tisk pozitivně referoval i o průběhu těchto besed. Například deník *Práce* přinesl v roce 1958 seriál nazvaný „*S Hanzelkou a Zikmundem republikou*“, ve kterém mapoval čtrnáctidenní putování cestovatelů po republice a jejich besedování s dělníky, havíři či jinými zaměstnanci nejrůznějších podniků.²² Méně často se vyskytovaly obsáhlejší rozhovory s cestovatelskou dvojicí. Několikrát se interview objevilo v *Mladé frontě*, kde také později začal formou seriálu vycházet první cestopis z putování po Jižní Americe, Tam za řekou je Argentina. Ojediněle noviny informovaly i o ocenění cestopisů na zahraničních knižních festivalech nebo o ohlasech a recenzích v zahraničním (převážně sovětském) tisku.

Odborný rozbor Afriky snů a skutečnosti nabídl časopis *Naše řeč*. Lubomír Doležel se ve své stati detailně zaměřil na styl, který Zikmund a Hanzelka ve svém prvním díle použili. „Styl každé reportáže, a tedy také cestopisné reportáže Hanzelky a Zikmunda, patří do kategorie stylů smíšených. Smíšenými styly rozumíme takové žánrové styly, které spojují ve vyšší jednotu prvky dvou (zřídka tří) funkčních stylů.“²³ Doležel zároveň zdůrazňuje, že i v díle založeném na použití smíšeného stylu by měl zůstat zachován princip stylové jednoty. Právě v závislosti na splnění tohoto požadavku také autor stati hodnotí jazykovou výstavbu díla.

²⁰ IVANOV, Miroslav. Kratochvílův dobrodružný román. *Nový život*. 1955, č. 3, s. 309

²¹ PILKOVÁ, Soňa. Jaké knížky chce dětský čtenář. *Literární noviny*. 1955, č. 33, s. 5.

²² S Hanzelkou a Zikmundem po republice. *Práce*. 1958, č. 281, s. 5.

²³ DOLEŽEL, Lubomír. Několik poznámek o stylu Afriky snů a skutečnosti. *Naše řeč*. 1959, č. 1-2, s. 43.

Uměleckou rovinu knihy podle Doležela zastupují tři prvky epického stylu – vyprávění „příhod“, popisy a dialogy. Oproti recenzentům si Doležel všímá toho, že výpravné úseky bývají místy poměrně strohé a jednoduché, někdy místo vyprávění připomínají spíše zprávu. Zároveň ale poukazuje na to, že podobných míst v knize není mnoho a že ve většině případů je vyprávění dynamičtější. Podrobněji se Doležel zastavuje u líčení dramatických momentů. Jmenuje jednotlivé metody dramatizace, které Zikmund s Hanzelkou ve svém díle využili (větná stavba, přímá řeč, kombinace obojího) a oceňuje, že autoři jejich prostřednictvím nenarušili slohovou jednotu díla. Zároveň ale kritizuje nedostatečné vyjádření lidského prožitku a niterných pocitů, které podle něj v dramatických chvílích zbytečně ustupují do pozadí („...v popředí pozornosti je to, co se děje s vozem, a nikoli to, co prožívají cestovatelé.“²⁴).

Co se týče popisů, kvituje Doležel rozmanitou větnou stavbu i členění na samostatné větné členy, naopak kriticky se staví k přílišnému použití výčtu. „Časté výčty jsou hlavní příčinou toho, že mnohé popisy v Africe snů a skutečnosti jsou málo názorné. Výčet sice umožňuje nahromadění nejrozmanitějších detailů, ale tyto souřadně spojené detaily nedávají dost názorný celkový obraz.“²⁵ Prostor pro využití výčtu podle něj přichází v případě popisu neuspořádaného či chaotického množství, nehodí se však při zobrazení pevných obrysů a ostrých tvarů. Nedokonalosti v popisu Doležel přičítá příliš zběžnému pozorování, které považuje za důsledek „automobilové“ reportáže. Zároveň však uznává, že málo názorné popisy nejsou v díle Zikmunda a Hanzelky většinovým jevem. „Tam, kde cestovatelé měli možnost se blíže a hlouběji seznámit s prostředím, se životem a prací lidu, tam se jim podařilo podat obraz životný, barvitý a názorný.“²⁶ Všimá si také příliš častého použití 2. osoby množného čísla, která sice působí coby prostředek styku se čtenářem, ale se stoupajícím výskytem se stává méně účinnou. Kritizuje i nesprávnou volbu obrazných pojmenování, která se v jeho očích mnohdy stávají „zmechanizovanými“ či „klišéovitými“, jindy jsou zase příliš složitá a vyumělkovaná. „Takové obrazné pojmenování nejen narušuje slohovou jednotu reportáže, ale stává se také překradou mezi skutečností a čtenářem.“²⁷ Stejně kriticky se Doležel staví i k faktu, že Zikmund s Hanzelkou často obrazná pojmenování skládají za sebe a vytvářejí tak rozvinutou obraznou linii. „Místo názorného a ostrého zobrazení skutečnosti se

²⁴ tamtéž, s. 45.

²⁵ tamtéž, s. 46.

²⁶ tamtéž, s. 46.

²⁷ tamtéž, s. 47.

(autoři) někdy uchylovali k hromadění všeobecných a nevýrazných detailů, nebo k „vyšperkování“ popisu otřelou nebo zase příliš exkluzivní obrazností.“²⁸ Doležel však zároveň zdůrazňuje, že v podobně rozsáhlém díle je obtížné se podobným chybám vyhnout a oceňuje četné fotografie, které jsou součástí knihy a pomáhají místy nedokonalý popis vykompenzovat.

V případě použití dialogu Doležel rozlišuje mezi rozhovorem reportéra s vybranou postavou a rozhovorem postav mezi sebou. Druhý typ nejčastěji reprezentují sami cestovatelé, kteří tak kromě rolí vypravěčů paradoxně figurují ve vlastním díle i jako zobrazené postavy. V určitých pasážích tedy Zikmund s Hanzelkou mluví „jedním hlasem“, v jiných zase hovoří mezi sebou, což Doležel označuje za „osobitý rys kompoziční výstavby Afriky snů a skutečnosti.“²⁹

Kromě umělecké roviny hodnotí Doležel i publicistické aspekty Hanzelkova a Zikmundova díla. Ty spatřuje nejen v komentářích vytvářejících obraz měst a zemí, ale také v poučeních o hospodářské a politické situaci či o historickém vývoji dané oblasti. Podle něj kniha v tomto ohledu navazuje na tradici české pokrokové reportáže a plní roli agitačního působení na čtenáře. Toho však zároveň autoři podle Doležela podceňují, když komentují každý fakt a podávají vlastní hodnocení. Přitom se ne vždy dokáží vyhnout všeobecnému hodnocení a stereotypním novinářským obratům. Kromě přílišného množství komentářů nemá Doležel k publicistickým pasážím žádné větší výhrady, naopak oceňuje například vhodný výběr slov či využití ironie.

V závěrečném zhodnocení Doležel shrnuje poznatky, ke kterým při četbě Afriky snů a skutečnosti došel. „V jazykové výstavbě jsme zjistili i klady i nedostatky. Klady není třeba znovu zdůrazňovat; čtenářský zájem, který kniha vyvolala, potvrzuje tyto klady zcela jednoznačně. Slohové nedostatky mají povětšinou jednoho společného jmenovatele: jsou to prostředky a postupy, které narušují slohovou jednotu díla.“³⁰

Zatímco Doležel se ve své stati zabývá výhradně jazykovou stránkou díla, Josef Strnad se v článku „*Hanzelka a Zikmund – spisovatelé*“, uveřejněném v měsíčníku *Host do domu*,

²⁸ tamtéž, s. 48.

²⁹ tamtéž, s. 49.

³⁰ tamtéž, s. 51.

zaměřil na obecnější zdůvodnění oblíbenosti Afriky snů a skutečnosti. Strnad Zikmunda a Hanzelku považuje i při jejich širokém záběru především za vynikající spisovatele. „Proč je takový lavinovitý zájem o tuto knihu? Protože vychází málo cestopisů? Protože sedm set rozhlasových reportáží se postaralo o popularitu obou cestovatelů? Protože diváci si chtějí doplnit četbou to, co jim neřekl stručný komentář obou filmů o cestě Afrikou? Jistě; ale kdyby nebyla kniha dobře napsaná, zájem by brzy opadl.“³¹

Strnadův příspěvek nemá charakteristické znaky recenze. Zaměřuje se spíše na charakteristiku obou cestovatelů a obeznámení s okolnostmi vzniku knihy. Zikmunda s Hanzelkou popisuje jako spisovatelské začátečníky, kteří si však přes minimální zkušenost dokázali při psaní poradit a přiblížili československým čtenářům Afriku poutavým a osobitým způsobem. Přesto podhaluje, že cesta k prvnímu vydání knihy nebyla (i vzhledem ke zmíněné měnící se politické situaci) jednoduchá. „První verze knihy měla své chyby. Bylo na ní vidět, že autoři jsou několik let z domova, že jejich informace o vývoji událostí v Československu jsou přece jen kusé. Rukopis měl i drobné formální vady. A – proč to nepovědět, kniha také nevycházela proto, že se někteří domnívali, že by oba mladí cestovatelé – bezpartijní – mohli venku zakolísat.“³² Strnad se na rozdíl od Doležela či později Machonina vyhýbá kritice, pozitivně hodnotí dějovou linii i styl. Právě při volbě stylu podle něj Zikmunda s Hanzelkou ovlivnily dříve vydané cestopisy Richarda Halliburtona, Emila Holuba, Enrique Stanko Vráze či Josefa Kořenského. „Styl je v jádře takový, že si při prvním čtení neuvědomuješ, že tu nějaký je – nejkratším sdělovacím způsobem se dozvídáš o příhodách a prožíváš je s sebou, vnímáš děj a ne formu.“³³ Strnad odmítá, že by kniha měla být snahou o „objevování“ Afriky, přičemž zmiňuje její vývoj v posledních desetiletích a lehce hraje i na politickou notu. „Do míst, kam se před osmi desetiletími s takovými obtížemi prodírala výprava Emila Holuba, dnes přilétají na dokonalá letiště letadla s americkými turisty, shlížejícími znuděně na Viktoriiny vodopády a vracejícími se ještě týž den do svých barů v New Yorku.“³⁴ Na rozdíl od Doleželovy stati v Naší řeči spatřuje Strnad „automobilovou“ reportáž jako výhodu. Cestovatelé, kteří mířili do exotických zemí dříve a neměli možnost využít automobil ani jiný modernější dopravní prostředek, se podle Strnada ve svých reportážích omezili na strohý a statický popis, zatímco Zikmund s Hanzelkou mohli rychleji hromadit své dojmy a tomu přizpůsobit i tempo a styl vyprávění. Strnad dále v knize spatřuje i agitační prvky a neomezuje její význam jen na zdroj

³¹ STRNAD, Josef. Hanzelka a Zikmund - spisovatelé. *Host do domu*. 1954, č. 2., s. 72.

³² tamtéž, s. 73.

³³ tamtéž, s. 73.

³⁴ tamtéž, s. 73.

čtenářovy zábavy. Přímo uvádí, že „ne jen ze zdvořilosti uvádějí oba autoři ve výčtu použité literatury knihu J.V. Stalina: *Marxismus a národnostní a koloniální otázka*, kterou před psaním důkladně prostudovali.“³⁵ Jako jeden z důvodů oblíbenosti knihy jmenuje skutečnost, že Zikmund s Hanzelkou pracovali na jejím vzniku společně, v čemž jim nebránila ani rozdílnost jejich povah. Závěrem Strnad zmiňuje další plány cestovatelské dvojice a informuje mimo jiné o tom, že chystané knihy o Jižní Americe již nebudou vycházet v několiksvazkovém výtisku naráz, ale každý rok po jedné.

Třetím a výrazně odlišným pohledem na stejné dílo je předmluva Jiřího Růžičky ke knize „*Afrika snů a skutečností: výbor pro mládež*“, vydané v roce 1957. Autor, jenž zároveň sám výbor uspořádal, se vyhýbá hodnocení jazykové a stylistické úrovně knihy, vrací se spíše k období příprav na cestu a hodnotí, jak se Zikmundovi s Hanzelkou podařilo naplnit vytyčené úkoly.

Hned v úvodu zdůvodňuje, proč cestovatelé zvolili jako cíl své první cesty právě africký kontinent. „Měli na vybranou mezi oběma „sousedy“ Evropy, Afrikou a Asií, ale v Číně začala tehdy v roce 1946 válka lidové armády s čankajškovskými žoldnéři a k osvobozeneckému boji povstávaly národy v celé jihovýchodní Asii. Tam se nedala uskutečnit cesta, jakou plánovali, a tak vyhrála Afrika.“³⁶ Růžička se dále zaměřuje na podrobnější přiblížení cílů, se kterými Zikmund s Hanzelkou do Afriky odjížděli. Tvrdí, že ačkoli úkolem cestovatelů nebylo zaplňovat bílá místa na mapě a objevovat dosud neprobádané části kontinentu, podařilo se jim podat čtenářům a posluchačům zprávu o tom, jak vypadala tehdejší „nová“ Afrika. Více se Růžička pozastavuje u propagace Tatry, kterou považuje za jeden z hlavních cílů cesty. „Chtěli na československém automobilu všemi díly světa ne pro rychlostní rekord v objetí zeměkoule, nýbrž proto, aby vyzkoušeli, jak se vůz osvědčí v různých podnebích, při různých teplotách, v různých výškách nad mořem, na všech možných cestách i necestách.“³⁷ Růžička dále oceňuje, že Zikmundovi s Hanzelkou se podařilo zmapovat okruh zahraničních zájemců o koupi automobilu a prozkoumat africký trh v souvislosti s možným vývozem jiných československých výrobků. Zároveň se cestovatelům podle Růžičky dařilo i propagovat československý průmysl a Československo obecně, ať už při osobním setkání s nejrůznějšími osobnostmi, ve vysílání místního rozhlasu či v tištěných

³⁵ tamtéž, s. 74.

³⁶ ZIKMUND, Miroslav a HANZELKA, Jiří. *Afrika snů a skutečností: výbor pro mládež*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1957, s. 5.

³⁷ tamtéž, s. 6.

médiích. Rozhodující předpoklad k těmto úspěchům vidí Růžička v důkladné přípravě, která Zikmundovi s Hanzelkou zabrala před začátkem cesty osm let. Autor předmluvy vyzdvihuje skutečnost, že značnou část této doby museli cestovatelé své plány skrývat, neboť země čelila nacistické okupaci. Stejně tak poukazuje na fakt, že v tomto složitém období Zikmund s Hanzelkou dokázali ovládnout deset světových jazyků a nastudovat obrovské množství zeměpisných materiálů, to vše navíc během pracovního i studijního vytížení. Píli a dokonalou připravenost vidí Růžička zároveň i jako hlavní důvod toho, že Zikmund s Hanzelkou obstáli v konkurenci několika desítek zkušenějších zájemců a vedení Tatry vybralo pro cestu do Afriky právě je.

Následně se Růžička znovu zaměřuje na Tatra a vypočítává všechny její klady a jízdní vlastnosti, které se osvědčily ve složitých afrických podmínkách. „Vůz s motorem chlazeným vodou by sotva projel Núbijskou pouští bez doprovodu, slabší pera by nevydržela nárazy na cestách s hlubokými výmoly, motor vpředu by rušil cestovatele za tropické výhně zápachem a horkým vzduchem. Tatra vyšla vítězně z mnoha nebezpečných zkoušek a vzbudila pozornost všude, kde se objevila.“³⁸ Jak už jsem uvedl výše, Hanzelka se Zikmundem ve svých knihách kvalitu vozu zdůrazňují velmi často, což Růžička vidí jako přínos. „Mohlo by se zdát, že se mnoho jejich vlastních zážitků prostě už nevešlo do svazků vyprávění o Africe, do nichž měli vybrat nejzajímavější a nejvýznamnější poznatky z toho množství, které nalovili za 414 dní cesty i za léta studií. Je to ovšem skromnost autorů, která v líčení zdůrazňuje spíš stroj a dává ustupovat těm, kteří ho řídí,“³⁹ hodnotí obsahovou stránku „Afriky“. Závěrem Růžička stručně vysvětluje svůj postup při uspořádání výboru z díla. „Šlo o to, neporušit sled vyprávění a v jednom svazku zachovat všechno podstatné, obraz Afriky a jejího lidu i příklad houževnaté, odvážné a dokonalé práce těch, kteří nám tento obraz vytvořili.“⁴⁰

6.2. Tam za řekou je Argentina

První „jihoamerické“ dílo nazvané *Tam za řekou je Argentina* bylo recenzováno v roce 1957 v *Literárních novinách* ve stati nazvané *Dnešní cestopis*. Také její autor Milan Schulz hodnotil především styl, jakým je kniha psaná a neomezil se pouze na hodnocení politické přijatelnosti. Hlavní výhodu Zikmunda a Hanzelky oproti ostatním cestovatelům spatřoval

³⁸ tamtéž, s. 7.

³⁹ tamtéž, s. 7.

⁴⁰ tamtéž, s. 7.

v tom, že nebyli členy žádné polooficiální či státní delegace, což jim v jeho očích umožňovalo proniknout tam, kam cestovatelé sami chtěli. Díky tomu se jim podle Schulze podařilo důkladněji nahlédnout na život v dané zemi a zachytit věrně exotičnost dalekých krajů.⁴¹

Nad slovem exotičnost se Schulz dále pozastavuje a nastiňuje svou představu o významu tohoto pojmu. V jeho očích nejde tolik o popis specifické flory a fauny, ale spíš o pravdivé vykreslení životních podmínek obyvatel konkrétní země. Schulz poté pokračuje obecněji a zamýšlí se nad tím, jaké znaky by měl vykazovat kvalitní cestopis. „Dobrou cestopisnou literaturou nejsou ani dojemné příběhy o hodných milionářích a líčení jejich milosrdnosti ani falešně skreslené obrazy imperialistického světa, vzbuzující dojem, že zítra nastane konec kapitalismu. Dobrou literaturou je pravdivé vylíčení všeho, co s námi má cizí země společného i co je v ní jiné, rozdílné, zvláštní.“⁴² Schulz tedy v podstatě vyslovuje požadavek co možná největší objektivnosti, který řada zkušenějších cestovatelů ve svých reportážích nedokázala naplnit.

Na Zikmundovi a Hanzelkovi Schulz oceňuje, že se jim daří kulturu obyvatelstva věrně přiblížit navzdory relativně krátké době strávené v dané oblasti. Jejich umění spatřuje v tom, že se nebojí jít přímo za lidmi, oceňuje i uměleckou hodnotu jejich reportáží („Dělají to všechno s náležitým zachováním vzrušující nebo barvitě atmosféry v okamžiku, ale bez senačnosti a hysterie; s použitím střídme, ale výstižné obraznosti bez křiklavé šminky bulvární reklamy.“)⁴³ Schulz též oceňuje další z charakteristických rysů děl Zikmunda a Hanzelky – schopnost autorů propojit vědu s literárním uměním. Tuto jejich přednost vyzdvihuje na příkladu kapitoly o brazilské kávě, která je podle něj stejně poučná, jako dobrodružná. Naopak jako slabinu knihy jmenuje kapitolu „Proč Brazílie vyváží obilí“, kde si autoři podle něj výjimečně vystačili jen s holými fakty.

V závěrečném hodnocení Schulz znovu oceňuje schopnosti autorů: „Hluboká znalost faktů, schopnost vyznat se v nich a značná dávka vypravěčské barvitosti a mnohotvárnosti činí z jejich knih přítele, kterého má každý nejraději – zábavného a poučného.“⁴⁴

⁴¹ SCHULZ, Milan. Dnešní cestopis. *Literární noviny*. 1957, č. 5., s. 4.

⁴² tamtéž, s. 4.

⁴³ tamtéž, s. 4.

⁴⁴ tamtéž, s. 4.

Kniha *Tam za řekou je Argentina* byla recenzována také ve stejnojmenném článku v časopise *Klub*. V rubrice Nové knihy ji neznámý autor označil za ještě poutavější dílo než „Afriku“ „Především proto, že se v ní seznamujeme se skutečnostmi a se zeměmi, o kterých nám předtím cestovatelé psali velmi poskrovnu. Tam v té jižní Americe nebyl ani Kořenský, ani Holub, nepsal o ní příliš ani Vráz, který byl jinak na západním kontinentu jako doma.“⁴⁵ Na Hanzelkovi se Zikmundem oceňuje jejich schopnost zaujmout čtenáře a udržet jeho pozornost od začátku až do konce knihy. Toto umění přisuzuje stejně jako naprostá většina ostatních recenzentů způsobu podání, který autoři zvolili. „Oni vidí život v celé jeho složitosti, romantikou se nedají zaslepit ani na chvíli, objevují to, co cestovatelé minulých dob neviděli nebo začasť ani nemohli vidět.“⁴⁶ Na rozdíl od ostatních recenzentů navíc autor oceňuje fotografie, které coby doplňující materiál posunují cestopis na zcela jinou úroveň, než jakou měla podobná díla v minulosti. Zmíněno je i rychlé vyprodání knihy v nákladu 50 000 výtisků, které čtenáři rozebrali za několik dní či dokonce hodin.

Recenzi na knihu *Tam za řekou je Argentina* přinesl kromě literárních a kulturních časopisů i dobový tisk. Například v *Lidové demokracii* vyšlo hodnocení tohoto díla pod názvem „*S Hanzelkou a Zikmundem do Jižní Ameriky*“. Autor se pozastavuje nad mimořádným čtenářským zájmem o toto dílo a jako jeden z důvodů jmenuje dobovou ediční situaci. „V minulosti patřila cestopisná literatura k poměrně bohaté skupině naší knižní produkce (...) O tom, jak vypadá situace v této oblasti dnes, je všeobecně známo.“⁴⁷ Kromě těchto vnějších důvodů autor podrobně hodnotí i obsah knihy a formu, jakou Zikmund s Hanzelkou informace podávají. Kladně hodnotí použití vypravovacího způsobu, zejména jeho bezprostřednost. „Prakticky to znamená, že se na stránky jejich knih dostane především to, co v dané chvíli vidí, méně už to, co je pod viděným a ještě méně to, co je za ním.“⁴⁸ V obsahové stránce knihy naopak našel autor recenze malý nedostatek. „Podrobněji bychom se chtěli poohlédnout po životě jihoamerických velkoměst, třeba za cenu zestručnění některých popisů cesty.“⁴⁹ Na závěr vyjadřuje rovněž znepokojení nad skutečností, že kniha se dříve objevila na německém než českém trhu.

⁴⁵ Tam za řekou je Argentina. *Klub*. 1957, č. 1., s. 31.

⁴⁶ tamtéž, s. 31.

⁴⁷ Gf. S Hanzelkou a Zikmundem do Jižní Ameriky. *Lidová demokracie*. 1957, č. 12., s. 5.

⁴⁸ tamtéž, s. 5.

⁴⁹ tamtéž, s. 5.

6.3. Přes Kordillery

Další kniha nazvaná *Přes Kordillery* byla rovněž recenzována v *Literárních novinách*. Sergej Machonin v březnovém vydání hodnotil dílo v článku nazvaném „Přes Kordillery – za uměním cestopisu.“ Už z názvu je patrné, že také toto dílo vzbudilo kladný ohlas a autor jej dává za příklad ideálního cestopisu. V úvodu se pozastavuje nad slovem „inženýři“, které se k Zikmundovi s Hanzelkou „přilíplo a vytrvale se jich drží“.⁵⁰ Machonin se v tomto ohledu ztotožňuje se Strnadem a jeho recenzí „Afriky“ – tento výraz sice podle něj vystihuje technickou a organizační zdatnost cestovatelů, ale vykresluje jejich obraz příliš jednostranně. Zastiňuje podle něj fakt, že Zikmund s Hanzelkou jsou nejen cestovatelé, ale také neméně zdatní spisovatelé. Proto se ve svém hodnocení zaměřil téměř výhradně na literární a slovesnou úroveň jejich práce.

Machonin si všímá například stoupající úrovně obrazného vidění autorů. „Řekl bych, že zachovávajíce všechny zákony vnější a dějové poutavosti cestopisu, začínají sobě i čtenáři objevovat jinou, vnitřní, estetickou dramatičnost všeho, s čím se setkávají. Tak se na příklad zřetelně obohacuje metaforičnost jejich jazyka. Od prostého přirovnání, které čtenáři objevuje krajinu, moře, město, barvu západu nebo lijáku jdou k rozvitým větným obrazům (...) Od nich se odvažují k metafoře celých dějů...“⁵¹ Jako příklad Machonin uvádí pohled na obrovité kaktusy pod Andami, který v autorech vyvolal představu jeviště, dále rozšířenou o loutky v podobě zakrslého dobytka. Upozorňuje také na to, že metafora v podání Zikmunda s Hanzelkou může posloužit přímo jako základ celé kapitoly, za příklad dává tu s názvem „Perlorodka pod Andami“.

Machonin dále srovnává umění Zikmunda a Hanzelky s Egonem Erwinem Kischem, který podobně jako cestovatelé dokázal udržet soustředěnost čtenáře a dovést dějovou linii k hlavnímu motivu. Oceňuje také smysl autorů pro detail a schopnost načasování pointy, stejně jako pokrok ve využití statistik a informativního materiálu v pasážích, které jsou k tomu vhodné.

Machoninova recenze sama o sobě má vysokou literární úroveň, autor se snaží nepodávat pouze suchá fakta, ale přiblížit čtenáři co nejvíc své dojmy z knihy („(Zikmund s Hanzelkou)

⁵⁰ MACHONIN, Sergej. Přes Kordillery - za uměním cestopisu. *Literární noviny*. 1958, č. 11., s. 5.

⁵¹ tamtéž, s. 5.

cítí drama krajinné geologie, sugesci vůní a pachů, kontrastnost barev...⁵²). Podobně jako recenzenti předchozích děl spisovatelské dvojice, také Machonin upozorňuje na nedostatky, které však podle něj vyvažuje vytrvalá snaha o co největší objektivitu. „Našli bychom i místa, kde se jim metafora nedaří, kde se neubránili zdoluhavosti, kde popis zalehne tu či onu pasáž, kde je kniha spíš reportáží než uměleckým cestopisem. Vcelku má však jejich próza (...) jednu základní neocenitelnou vlastnost: bezelstnost zraku, čistotu duše, zaujaté stranění pravdě.“⁵³ Až v závěru recenze se Machonin okrajově zaměřuje na politický dosah díla, když spisovatele popíše slovy: „...dva lidé mladí nejen svým vlastním fyzickým a duchovním mládím, ale mládím světa socialismu, jehož jsou vyslanci na svých dalekých cestách.“⁵⁴

6.4. Za lovci lebek

Další ohlas na dílo Zikmunda a Hanzelky přinesly *Literární noviny* v dubnu 1959. V článku nazvaném „Z + H = 100 000“ se Milan Schulz zamýšlí nad knihou *Za lovci lebek*, třetím dílem popisujícím cestu po Jižní Americe. Nachází v něm nový rys, který v předchozích dílech nebyl patrný – propojení historicko-ekonomicko-poučného a beletristického přístupu. I přes využití této metody Schulz ještě nachází v díle hluchá místa, tedy jev, na který někteří recenzenti již upozorňovali v předchozích dílech. „I v „Lovcích lebek“ se např. už nenově, se známou atmosférou opakují scény s tatrou, která polyká kilometry, nemůže vystoupat prudký sráz atd. atp. To jsou stránky, při nichž čtenář přímo vidí cestovní deník, z něhož se tvoří souvislé věty, odstavce, kapitoly.“⁵⁵ Schulz naopak oceňuje beletristický postup použitý při líčení cesty za indiánským kmenem Šuárů. Vysokou zajímavost mnohých kapitol přičítá intenzivním zážitkům autorů, kteří je pak dokázali vhodnou formou přetřansformovat do psaného textu. V této souvislosti také Schulz zdůrazňuje, že Zikmund s Hanzelkou dokáží díky své zkušenosti věrně zachytit kontrast mezi „atomovým věkem“ a primitivním kmenovým životem. „Patos humanistické účasti přerůstá ve skrytou touhu vyvést tyto lidi (domorodce) na světlo poznání, v touhu neuskutečnitelnou jednotlivými lidmi, ale dříve nebo později historicky reálnou a neodvratnou.“⁵⁶ Závěrem Schulz vyjadřuje přesvědčení, že nové rysy v díle Zikmunda a Hanzelky představují základ, na kterém by měli autoři v budoucnu stavět, a zmiňuje se krátce o jejich další chystané cestě.

⁵² tamtéž, s. 5.

⁵³ tamtéž, s. 5.

⁵⁴ tamtéž, s. 5.

⁵⁵ SCHULZ, Milan. Z + H = 100 000. *Literární noviny*. 1959, č. 16., s. 4.

⁵⁶ tamtéž, s. 4.

6.5. Mezi dvěma oceány

Poslední dílo o Latinské Americe, kniha *Mezi dvěma oceány*, byla recenzována v roce 1960 v měsíčníku *Lidé a země*. Podle recenzenta S. Mikuly kniha nijak nevybočuje ze seriálu cestopisů, které Hanzelka se Zikmundem v průběhu padesátých let vytvořili. „Způsob práce obou autorů se nemění. I nadále staví na důkladné odborné přípravě a pečlivém pozorování charakteristických znaků v hospodářském, politickém a kulturním životě zemí, jimiž projíždějí.“⁵⁷ Zároveň autor oceňuje vypravěčský talent obou cestovatelů, který podle něj dopomáhá k tomu, že dílo působí čerstvě i přesto, že bylo vydáno devět let po skončení první cesty. Stejně tak si Mikula všímá toho, že Zikmund s Hanzelkou dokáží vtipně, nenásilně a působivě popsat jak běžný život domorodců, tak vlastní útrapy v boji s obtížným terénem či s vsudypřítomnou byrokracií. Všímá si také přílohy - časového sledu celé cesty, který autoři zařadili na závěrečné stránky knihy, stejně jako přehled své dosavadní tvorby. Kriticky naopak hodnotí občasnou rozvláčnost kapitol, která podle něj ubírá knize na systematickosti a způsobuje „myšlenkovou rozdrobenost“. Přesto závěrem dílo hodnotí jako potřebné, zajímavé a populárně psané a upozorňuje na vysoké náklady předchozích vydaných cestopisů, které podle něj mohou posloužit jako důkaz toho, že dílo plní svůj úkol.

Stejně jako v případě „Afriky“, také díla popisující cestu po Jižní Americe vyšla po čase jako výbor pro mládež. Předmluvu ke knize nazvané „Jižní Amerikou“ znovu napsal Jiří Růžička. Také tentokrát vynechává hodnocení úrovně samotné knihy, spíše se pozastavuje nad soudobými představami o Americe. Ačkoli kniha je zaměřená na Jižní Ameriku, autor se v úvodu nejdříve kriticky zamýšlí nad politickými poměry v severní části amerického kontinentu. Politiku zmiňuje i v pasáži, kde vyjmenovává charakteristické znaky Jižní Ameriky a staví ji se Severní Amerikou do kontrastu. „(Jižní Amerika) Má bohatší minulost a jiný osud v přítomnosti, neohrožuje svět válkou. (...) V tomto století se dostala do hospodářského područí pánů Severní Ameriky. Dnes však začíná bojovat znovu o svobodu a má při tom naše plné sympatie.“⁵⁸ Až poté se Růžička zastavuje u samotných cestovatelů a stručně rekapituluje jejich cestu po jihoamerickém kontinentu. Přitom se opět dotýká politické situace, když zmiňuje, že „vláda chilského diktátora Videly, poslušného sluhu severoamerických pánů, nepovolila vstup občanům Československa, jehož lid právě v únoru

⁵⁷ MIKULA, S. Jiří Hanzelka - Miroslav Zikmund: *Mezi dvěma oceány*. *Lidé a země*. 1960, č. 6., s. 288.

⁵⁸ tamtéž, s. 288.

toho roku definitivně zvítězil nad reakcí.⁵⁹ Závěrem Růžička vyzdvihuje fakt, že se oběma cestovatelům podařilo navázat přátelství s domorodci, konkrétně s kmenem Šuárů, známým pod přezdívkou „Lovci lebek“. Zikmunda s Hanzelkou s ohledem na tyto jejich schopnosti přirovnává k dřívějším slavným cestovatelům – k Emilu Holubovi, Josefovi Kořenskému a Alberto Vojtěchu Fričovi.

Na základě výše zmíněných ohlasů lze usuzovat, že kritika přijala knihy Zikmunda a Hanzelky pozitivně. Místy sice upozorňuje na jazykové nedostatky či přílišnou rozvláčnost některých pasáží, obsahovou stránku díla ale recenzenti naopak oceňují a knihy hodnotí vesměs podobně – jako užitečné, poutavé a poučné. Navíc docenějí všestrannost a připravenost cestovatelů, kteří díky svému vzdělání a rozhledu nenabízejí čtenáři pouhý popis cesty, ale doplňují jej o užitečné informace z oblasti hospodářství, politiky či techniky, ale i etnografie, botaniky či zoologie.

Z hlediska četnosti recenzí si získala největší ohlas kniha Afrika snů a skutečnosti, tedy první (a zároveň nejrozsáhlejší) dílo Zikmunda a Hanzelky. Výrazný zájem o tento třísvazkový opus lze vysvětlit tím, že po odvysílání rozhlasových reportáží a zveřejnění seriálových reportáží ve Světě motorů a Světě práce byli nejen recenzenti, ale i posluchači a čtenáři zvědaví na knižní zpracování příběhů. Jak dokládá následující kapitola, popularita Zikmunda s Hanzelkou nabrala právě v období kolem roku 1952 na tehdejší dobu nevídaných rozměrů.

7. Dobový ohlas posluchačů a čtenářů

Odborná veřejnost začala dílo podrobněji hodnotit až po prvním knižním vydání, všem recenzím a článkům týkajících se „Afriky“ však předcházela ohlas rozhlasových posluchačů a čtenářů reportáží uveřejněných v časopisech. A právě až na základě prostudování obrovského množství dopisů, pohledů a jiné korespondence lze věrohodně vylíčit, jak obrovskou popularitu si reportáže Zikmunda a Hanzelky v tehdejší Československu získaly.

⁵⁹ tamtéž, s. 6.

7.1. Ohlas rozhlasových posluchačů

Už od roku 1948 chodila do redakce Rozhlasových novin celá řada ohlasů. Většina pisatelů chtěla jen vyjádřit cestovatelům svůj obdiv a poděkovat za šíření dobrého jména naší země v zahraničí, mnoho z nich ale psalo i obsáhleji. V některých dopisech se objevují osobní vzpomínky na Zikmunda či Hanzelku, ať už od starých známých, rodiny nebo od lidí, kteří se s nimi setkali jen náhodně. Mnozí posluchači zdůrazňují také skutečnost, že Zikmund a Hanzelka skvěle navazují na tradici českého a slovenského cestování, zmiňují přitom jména cestovatelských legend, jakými byli například Emil Holub či Enrique Stanko Vráz. Pro řadu lidí byli Zikmund s Hanzelkou inspirací k rozšíření zeměpisného vzdělání, díky nim posluchači a čtenáři nahlíželi do atlasů či map a sledovali jejich cestu podrobněji. V některých také vyvolala vzpomínky na vlastní cestovatelské zážitky či na dětství strávené v zahraničí. Velký ohlas měl úspěšný výstup cestovatelů na nejvyšší africkou horu Kilimandžáro, právě tato reportáž zřejmě zanechala v posluchačích nejvýraznější stopu a řadu z nich přiměla k zaslání písemné gratulace.

Již po několika odvysílaných reportážích začali lidé v korespondenci vyjadřovat přání, aby byly zážitky Zikmunda a Hanzelky po jejich návratu do Československa vydány knižně či zfilmovány. Ještě častější byly žádosti o podpis či zaslání pohlednice přímo z Afriky, kterých přicházelo do redakce rozhlasu takové množství, že jim cestovatelé těžko mohli vyhovět. Velká část posluchačů toužila po zveřejnění či zaslání fotografií z cesty, mnozí také ve velkém předstihu žádali Zikmunda s Hanzelkou o uspořádání besedy či přednášky ve své obci. Mnohokrát se opakovaly žádosti filatelistů o zaslání zahraničních známek. Objevovala se ale i originálnější přání. „Vážení pánové, jsem horlivým sběratelem zápalkových nálepek, jichž vlastním mnohatisícovou sbírku z celého světa. Obracím se na vás s prosbou, zda byste mi mohli laskavě přivést ze svých afrických cest (a při návratu i z průjezdných zemí) aspoň ukázky tamních krabiček i se sirkami, které by obohatily mé kolekce,“⁶⁰ psal v červenci 1948 posluchač Stanislav Šmelhaus. Jiný posluchač se dožadoval kontaktu na český podnik v Egyptě, který se zabýval pěstováním tropického ovoce, několik dalších se dotazovalo na místní kulturu, zejména hudební scénu. Do redakce došlo i několik dopisů psaných ve verších. Mnoho pozitivních ohlasů směřovalo také k propagaci Tatry v zahraničí, která byla jedním z hlavních úkolů Zikmunda a Hanzelky při jejich odjezdu na první zahraniční cestu.

⁶⁰ *Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Dopis od Stanislava Šmelhause.

Automobil se jim ale podařilo více proslavit i v rámci Československa, o čemž svědčí řada zaslaných dotazů týkající se technických parametrů vozu. Zájem vzbuzoval i způsob, jakým cestovatelé zasílali své rozhlasové příspěvky do Československa. Poměrně často posluchači také vyjadřovali touhu zúčastnit se v budoucnu podobné cesty do zahraničí, ať už sami, nebo přímo jako součást výpravy Zikmunda a Hanzelky. Část pisatelů cítila potřebu vylíčit cestovatelům svůj životní příběh či každodenní problémy, někteří nacházeli v jejich reportážích i pomoc při léčbě nemoci. „Jsem v nemocnici na dětskou obrnu, ležím již pět týdnů v železných plicích. Tatínek mi přinesl radio a poslouchám vaše reportáže a moc se mi líbí. (...) Nejraději bych byl, kdybyste tam v té panenské přírodě našli bylinku na mou nemoc,“⁶¹ psal jeden z posluchačů. Podobný nádech mělo více dopisů. Lidé Zikmunda s Hanzelkou v naprosté většině případů osobně neznali, přesto k nim na základě reportáží vzhlíželi a brali je za osobnosti, kterým se mohou svěřit se svými obtížemi.

Spíše ojediněle se objevily i kritické ohlasy, převážně formou připomínek k obsahu jednotlivých reportáží. Jedna z posluchaček například kritizovala skutečnost, že Zikmund s Hanzelkou ve svém vyprávění označili Diré-Dauou, tedy místo, ve kterém strávila část svého života, za „hnízd“o. V některých dopisech posluchači žádali, aby cestovatelé referovali o svých zážitcích více „lidsky“ a aby více do detailů popisovali každodenní život v zahraničí - vzhled lidí, jejich oblečení, jídlo, práci nebo postavení žen ve společnosti. Někteří také vyjadřovali obavy z náročnosti cesty a radili Zikmundovi s Hanzelkou raději včasný návrat domů na úkor snahy o pokoření rekordu. Několik dotazů směřovalo také k financování cesty, posluchače zajímalo, zda si cestovatelé pouť po Africe a Jižní Americe platí sami, případně kdo je mecenášem takto náročného podniku.

Častěji si lidé stěžovali na stopáž rozhlasových reportáží, která byla podle řady posluchačů zcela nedostačující. Někteří navrhovali místo pětiminutových reportáží vysílat čtvrthodinové, jiní ještě delší. Několik pisatelů také uvedlo, že dávají přednost tištěným reportážím v časopisech před krátkými rozhlasovými. Ojediněle se vyskytla i lehká kritika nedostatečného politického působení na posluchače, jako v případě dopisu od posluchače Bohumila Pelikána: „Oč bych vás prosil – všimněte si více života v koloniálních zemích, jak žije a pracuje dělník, myslím, že by to mocně působilo jako výchovný prostředek pro západní sny. Věřte, všechen pokrokový lid vám za to bude vděčný.“⁶² V několika dopisech se také

⁶¹ Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Archiv H+Z. Dopis od Bořivoje Pecha.

⁶² Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Archiv H+Z. Dopis od Bohumila Pelikána.

objevil požadavek na uveřejnění fotografie Zikmunda a Hanzelky - posluchače zajímal vzhled a především tělesná konstituce obou cestovatelů, kteří v obtížných podmínkách museli prokázat velkou fyzickou odolnost.

Z dopisů zaslanych do redakce Rozhlasových novin lze celkově vycítit, že ačkoli jejich reportáže získaly záhy velkou oblibu, nebyli ještě Zikmund s Hanzelkou coby osobnosti během své cesty veřejnosti dostatečně známi. Objevovaly se žádosti o jejich životopis, dotazy na dosažené vzdělání, stejně jako požadavky na informace o samotné výpravě – o jejím plánování, financování, o pomocnících či přístrojích, které mají cestovatelé při sobě. Zikmund s Hanzelkou v průběhu své cesty sice získali velkou proslulost díky svému vypravěčskému umu a schopnosti ojedinělým způsobem přiblížit lidem v Československu exotické země, zároveň však zpočátku působili téměř jako nadpřirozené postavy, o jejichž životě před začátkem cesty se dalo vypátrat jen minimum informací.

7.2. Ohlas čtenářů

Popularita samotných cestovatelů se výrazně zvýšila po jejich návratu z první cesty v roce 1950 a následně po vydání *Afriky snů a skutečnosti* v roce 1952. O knihu byl ihned po jejím uvedení na trh obrovský zájem, celé první vydání však bylo rozděleno do závodů, škol, knihoven a mezi část členů nakladatelství Družstevní práce. Také velká část druhého vydání byla určena pro knihovny, takže většina zájemců si musela na knihu počkat několik měsíců. Jak velká byla poptávka po „*Africe*“ a následné rozčarování nad nedostatečným nákladem nejlépe dokládá následující úryvek: „Pokaždé, když si uvědomím, že tato krásná knížka bude vydána pouze pro členy Družstevní práce, plakal bych od rána do večera. Já totiž, jako student, pochopitelně členem Družstevní práce nejsem a tolik jsem se na tuto knížku těšil a peníze strádal,“⁶³ psal mladý jeden z mladých příznivců cestovatelské dvojice. Proto zpočátku většina dopisů obsahovala prosbu o zaslání výtisku knihy na uvedenou adresu. Zikmund s Hanzelkou však sami těžko mohli zájem svých obdivovatelů uspokojit, proto jejich odpověď byla ve většině případů podobná, jako při reakci na žádost Jana Valy z prosince 1952: „Nezlobte se, jestliže Vás svou odpovědí na Váš dopis zklameme. První vydání knihy je rozebráno a při nejlepší vůli Vám knihu zajistit nemůžeme. Prosíme Vás, abyste měl strpení do dalšího roku, kdy vyjde další náklad v počtu 50 000 výtisků.“⁶⁴ Zikmund s Hanzelkou

⁶³ *Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Dopis (nečitelný podpis).

⁶⁴ *Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Odpověď na dopis Jana Valy.

osobně odpovídali většině zájemců a snažili se vysvětlit, že úlohou spisovatele je knihu napsat, nikoli ji prodávat. Jen ve výjimečných případech udělali výjimku a požadovaný výtisk s obtížemi obstarali a odeslali – většinou tehdy, pokud šlo o známého či vysoce postaveného člověka.

Už pár týdnů poté, co byla na knižní trh uvedena „Afrika“, se čtenáři začali dotazovat na termín vydání knihy o Jižní Americe. Hanzelka a Zikmund museli zájemcům vysvětlit, že dílo ještě ani nezačali psát a že jeho vydání je otázkou několika let. Cestovatelům přicházela i celá řada žádostí, většinu však pochopitelně museli odmítat. Zejména se jim přičilo posílání vlastních fotografií, což je patrné z odpovědi na dopis Vladimíra Zapletala z listopadu 1952: „Nezlobte se, že Vám nepošleme fotografii. Jednak zatím nemáme žádnou po ruce a jednak je naše fotografie na záložkách všech tří dílů Afriky. Z tohoto snímku nás celkem dobře poznáte a nepovažovali bychom za správné, kdybychom ještě jinak své fotografie rozesílali. Bývalo to vždycky zvykem těch, kteří si záměrně budovali popularitu, a bylo to jistě typickým příznakem těch lidí, které zahrnujeme pod pojem „primadony“.“⁶⁵

Někteří pisatelé se snažili o vlastní odborné zhodnocení vydaného díla. Zikmundovi s Hanzelkou se ozvalo několik čtenářů, kteří sami měli spisovatelské ambice a vydané cestopisy jim posloužily jako inspirace. Znovu se hlásili i čtenáři, kteří prožili část života v zahraničí, mnohdy přímo v jedné ze zemí, které cestovatelé navštívili. Příhody, jež Zikmund s Hanzelkou ve svých knihách líčili, v lidech často vzbuzovaly touhu popsat vlastní zkušenosti ze života v exotické zemi. Jiní se zase dotazovali na nejrůznější informace o Africe a Jižní Americe, které se jim z knihy či reportáží nepodařilo vyčíst. Jeden z pisatelů prosil o potvrzení skutečnosti, že na rovníku může teplota dosahovat až 50 °C. O správnosti jeho domněnky jej cestovatelé v odpovědi ubezpečili. Další čtenář žádal o ověření správné výslovnosti několika arabských výrazů, jiný o pomoc při pátrání po otci, který před lety odešel do Argentiny. Některé dotazy byly odbornějšího charakteru - student agronomické fakulty například žádal o poskytnutí veškerých informací o rostlině zvané topinambur, protože jej ministerstvo zemědělství údajně pověřilo vypracováním návrhu na pěstování této rostliny v Československu.

⁶⁵ Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Archiv H+Z. Odpověď na dopis Vladimíra Zapletala.

Mezi pisateli se vyskytlo i několik těch, kteří litovali konce rozhlasových reportáží a vyzdvihovali je nad písemné či filmové zpracování. „Vím, že tu jsou filmy, že co nevidět vyjdou tři díly afrického cestopisu našich inženýrů, že jejich reportáže budou ještě hodně dlouho vycházet ve Světě práce, ale u příjemce se mi sledovaly osudy Tatry a její posádky vždycky lépe nežli nad tištěným slovem,“⁶⁶ psal v srpnu 1952 Vladislav Drahoš.

V obrovském množství dopisů se postupně některá jména pisatelů začala opakovat. Řada lidí stála o pravidelný písemný kontakt se slavnými cestovateli, na ten ale Zikmundovi s Hanzelkou nezbýval čas. Zpočátku se sice snažili poctivě odpovídat na všechny dopisy, někdy však už museli naznačit, že časové vytížení jim další komunikaci nedovolí. Mnozí čtenáři zasílali cestovatelům pravidelně několikastránkové dopisy, ve kterých kromě vyjádřeného obdivu a uznání líčili například své dětství, popisovali vztahy v rodině, obtíže v práci či zdravotní problémy. Zikmund s Hanzelkou většinou na první dopis odpověděli podobně obsáhle, což si čtenáři v řadě případů vyložili jako výzvu k dopisování. Následně nemohli pochopit, proč odpovědi na jejich další dopisy přicházely buď s velkou časovou prodlevou, nebo vůbec. Cestovatelé se proto snažili vysvětlit, že pracovní náplň jim další korespondenci nedovolí. „Rádi bychom Vám na všechny dopisy odpověděli, ale jsme opravdu zavaleni termínovanými úkoly, které nám někdy rostou přes hlavu. Jen proto nemáme čas na pravidelnou korespondenci. Umíte si jistě představit, že nám píše mnoho čtenářů a posluchačů. Rádi jim odpovídáme, ale na častější dopisy v nynější časové tísní nestačíme. To je jediný důvod, proč zůstaly vaše předchozí dopisy bez odpovědi, a proč také nebudeme moci odpovídat později. Jistě to pochopíte a omluvíte nás,“⁶⁷ vysvětlovali Zikmund s Hanzelkou jedné z nejaktivnějších pisatelek.

Úspěchy a popularita zřejmě zapříčinily, že několik pisatelů považovalo Zikmunda s Hanzelkou za finančně dostatečně zajištěné a nezdráhalo se požádat je o peněžní pomoc. Jeden ze čtenářů prosil o půjčku ve výši 5000 korun, sám dokonce navrhl splátkový kalendář a vyjmenoval záruky, kterými by půjčku kryl. Podobným žádostem ale cestovatelé nemohli vyhovět, mimo jiné proto, že náklady na druhou cestu do Asie a Oceánie si hradili sami – z honorářů za knihy, filmy a články v tisku. „To je také skutečnost, která – žel – není naší veřejnosti dostatečně známa. Prostředky, které máme dnes po ruce, nepostačí krýt ani zlomek

⁶⁶ Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Archiv H+Z. Dopis Vladislava Drahoše.

⁶⁷ Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Archiv H+Z. Odpověď na dopis M. Fučíkové.

celkového rozpočtu výpravy, která má trvat čtyři až pět let,⁶⁸ zdůvodňovali cestovatelé zamítavou odpověď na jednu z žádostí.

Kromě proseb o finanční podporu se objevovaly v korespondenci i kurióznější žádosti, které jen dokládají, jak velkou úctu někteří lidé k Hanzelkovi se Zikmundem chovali. Jako příklad lze uvést dopis čtenářky, která žádala cestovatele, aby se stali kmotry jejího očekávaného potomka. „Jako každá matka, snažím se pro svoje budoucí dítě najít tu nejlepší cestu, kterou by se mělo dát, aby se stalo platným členem lidské společnosti. (...) Řekla jsem si, že takovými lidmi, jako jste vy, chtěla bych mít i svoje děti. Proto vás prosím, abyste stáli mému dítěti kmotry při křtu. Jistě víte, že děti vidí nejlepší příklad v člověku, který je jim něčím, který je jim trochu blízký,⁶⁹ vysvětlovala.

Někteří čtenáři po Zikmundovi s Hanzelkou nic nepožadovali, naopak sami projevovali úctu či obdiv nejrůznějšími nabídkami. Několik překladatelů nabízelo své služby v souvislosti s plánovaným vydáním knih v cizině, mnoho zejména mladších čtenářů vyjadřovalo touhu zúčastnit se po boku obou cestovatelů další plánované výpravy do ciziny. Někteří takto psali v nadsázce, jiní zcela seriózně líčili své znalosti a schopnosti a doufali, že je Zikmund s Hanzelkou přizvou k účasti na příští cestě. Cestovatelé sice ve všech případech museli žádost zamítnout, vždy však své rozhodnutí dokázali rozumně zdůvodnit: „Zatím nemůžeme pomýšlet na rozšiřování početního stavu příští výpravy. Jistě by nám bylo na prospěch, kdybychom měli s sebou lékaře. (...) Ale za stejně důležitou považují svou účast geologové, archeologové, biologové, entomologové, zoologové, národopisci a celá řada jiných odborníků. (...) Přejeme Vám v tomto zaměření úspěch. Dostaví se, vydržíte-li. Ale s přímou účastí na naší výpravě nepočítejte. Není to v našich silách,⁷⁰ odpovídali například Zikmund s Hanzelkou na dopis studenta lékařské fakulty Vladislava Kunce. Jiný pisatel nabízel cestovatelům bezplatný pobyt ve své krkonošské chatě, další v obsáhlém dopise radil, jak v cizině zbohatnout díky prodeji holicích strojků.

V ojedinělých případech se úcta čtenářů k cestovatelům projevovala originálními návrhy. Jeden z pisatelů navrhoval, aby se Tatra Zikmunda a Hanzelky objevila na poštovních známkách, další dopisem navrhl předsedovi vlády Antonínovi Zápotockému, aby

⁶⁸ *Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Odpověď na dopis Antonína Machta.

⁶⁹ *Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Dopis od Aleny Kalusové-Krejčíkové.

⁷⁰ *Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Odpověď na dopis Vladislava Kunce.

cestovatelům udělil státní cenu či jiné vyznamenání. Těžko říct, jestli měla jeho snaha vliv na to, že Zikmund s Hanzelkou skutečně byli o půl roku později vyznamenáni Řádem republiky.

Speciální kapitoly tvořily dopisy obdivovatelek, které se snažily navázat se Zikmundem a Hanzelkou osobní kontakt. „Nezlobte se, že Vás obtěžujeme tímto dopisem, ale máme k Vám malou prosbu. Je to sice netaktní ptát se Vás na to, ale jsme příliš zvědavé ženy, a proto by nás zajímalo: Jste ženatí a nebo svobodní? Ať se ptáme na toto kohokoliv, každý má jinou odpověď“,⁷¹ dotazovaly se čtenářky podepsané jako Broňa a Eva. Hanzelka se Zikmundem coby slavní, úspěšní a pohlední mladí muži měli podobných nabídek spoustu. Z některých je patrný stud, jiné naopak působí velmi otevřeně a sebevědomě. „Bylo by nám zvlášť milé, kdybyste se příležitostně zastavili v Praze a pozvali nás nezávazně na jeden hezký večer,“⁷² psaly jiné dvě dívky.

V obrovském množství korespondence se jen velmi zřídka objevil kritický ohlas. Většinou se jednalo o anonymní dopis, motivovaný nejčastěji politickými důvody. „Vaše inteligence je zahalena krvavou září rudých padouchů, vrahů národa a jeho duševního vývoje,“⁷³ stálo v jednom z nich. Některé čtenáře a posluchače také zajímalo, kdo cestu financoval, jeden z nich ji označil za „cirkus, který si nemůže dovolit ani princ Waleský“⁷⁴. Objevila se však i konkrétní kritika stylu či obsahové části cestopisů. „Vydali jste knihy pro mládež, mládež je hltá, ale jaký rozdíl je mezi prostým cestovatelem Holubem a mezi Vámi. Ten docela rád a nezištně pomáhá všem lidem, kdežto Vy jenom kritisujete. Zesměšňujete katolické náboženství, nezmiňujete se ani slovem o misiích, které jsou tam všude rozsety a přece Vám tito lidé tak pomáhali,“⁷⁵ vytýkala Zikmundovi s Hanzelkou Marie Hradcová. Kriticky se několik čtenářů stavělo i k úrovni knižního vydání cestopisů v porovnání s rozhlasovými a časopisovými reportážemi. „Dovoluji si vás poprosit, abyste při své příští cestě postupovali jako minule a uveřejňovali v některých časopisech reportáže tak, jak jste cestu prožívali, tj. formou deníku, byť snad to nebylo docela cestovatelské. Deníková forma má svoje kouzlo a po přečtení vašich knih měl jsem dojem, že nejsou tím, čím nám bylo vaše líčení, ať v rozhlasu nebo v časopisech,“⁷⁶ stěžoval si v krátkém dopise Pravoslav Motyčka.

⁷¹ *Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Dopis od Broni a Evy.

⁷² *Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Dopis od Slávy R. a Hedvy J.

⁷³ *Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Anonymní dopis.

⁷⁴ *Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Dopis od K. Zelenky.

⁷⁵ *Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Dopis od Marie Hradcové.

⁷⁶ *Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Dopis od Pravoslava Motyčky.

Negativních ohlasů bylo mezi stovkami dopisů skutečně minimum, v naprosté většině lidé Zikmundovi s Hanzelkou blahopřáli a obdivovali se jim. Z mnoha dopisů je patrná obrovská úcta, kterou si cestovatelé svými reportážemi u posluchačů a čtenářů získali. Ve své době se stali jedinečnými osobnostmi, málokterá další jména autorů dokázala vzbudit ve společnosti tak obrovský ohlas. Na jejich popularitu měl podle mého názoru rozhodující vliv styl, jakým oba inženýři své reportáže psali. Díky literárnímu talentu dokázali oslovit čtenáře všech společenských vrstev i věkových kategorií a vzbudit v nich nejen zájem o cestování a geografii, ale často i národní hrdost. Oproti svým předchůdcům měli sice nepopiratelnou výhodu v podobě většího množství mediálních kanálů, které s sebou přinesl rychle postupující technický rozvoj, ovšem nebýt spisovatelských vloh, těžko by si získali tolik příznivců. Vzhledem k nedostatku informací o dění na africkém a jihoamerickém kontinentu vzbudila jejich cesta velký ohlas u zástupců akademické obce. Profesoři či učitelé rozmanitých oborů je dopisem často žádali o zapůjčení exponátů, o písemnou konzultaci či přímo o přednášku. V kontrastu s tímto „odborným“ zájmem stojí ohlas „obyčejných lidí“ či dětí, které spíše zajímaly osobnosti Zikmunda a Hanzelky jako takové, velkou proslulost získala soudě podle dopisů i jejich Tatra. Na základě dobového ohlasu se tedy dá konstatovat, že Zikmund s Hanzelkou úkol, se kterým byli do ciziny vysláni, nejen splnili, ale bohatě předčili. Stali se z nich novodobí hrdinové, kteří mohou posloužit jako ideální příklad pro původní význam dnes už zcela zdiskreditovaného výrazu celebrita – ve své době byli právě oni znamenitými, významnými a všeobecně váženými osobnostmi.⁷⁷

Závěr

Dílo Miroslava Zikmunda a Jiřího Hanzelky patří i po mnoha letech od prvního vydání k tomu nejlepšímu, co česká cestopisná reportáž nabízí. Příčiny nesmírné oblíbenosti jednotlivých reportáží i samotných cestovatelů nastiňují jak recenze a články v dobovém tisku, tak i ohlas čtenářů a rozhlasových posluchačů.

Kritika přijala dílo Zikmunda a Hanzelky vesměs kladně. Ocenění si vysloužil především osobitý styl, kterým cestovatelé své zážitky přibližují, řada recenzentů ale zmiňuje i jejich odhodlání a precizní připravenost. Jména obou cestovatelů se objevovala v novinách a časopisech poměrně často, překvapil mne však celkově malý počet recenzí či článků

⁷⁷ Celebrita. In: *Ilustrovaný encyklopedický slovník I*. Praha: ACADEMIA, 1980, s. 330.

hodnotících konkrétní díla. První kniha, Afrika snů a skutečnosti, se ještě v médiích dočkala poměrně značného ohlasu, díla o Jižní Americe však už tolik prostoru nedostala. Větší zájem o „Afriku“ lze vysvětlit obrovským očekáváním, které vyvolaly rozhlasové i textové reportáže, jež vydání knihy předcházely. Přesto je s podivem, že navzdory neutuchajícímu zájmu čtenářů a několika reedicím první knihy kritika nevěnovala dalším dílům takovou pozornost. Zvláště, když s odstupem času je zpracování „jihoamerické“ části cesty hodnoceno odborníky jako kvalitnější. Dobový tisk místo recenzí informoval spíše o aktuální činnosti cestovatelů – o přípravách na další cestu, besedách ve školách a závodech, či o setkáních s osobnostmi politického a kulturního života. Tímto způsobem komunistický režim využíval popularitu Zikmunda a Hanzelky ve svůj prospěch, přestože v prvních měsících po jejich návratu do vlasti netušil, co se dá od mladých a světaznalých cestovatelů čekat.

I vzhledem k nedostatku odborných hodnocení lze přisuzovat značný význam ohlasu čtenářů a posluchačů. Zikmund s Hanzelkou předali v roce 1995 své soukromé archivy Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně, kde následně vznikl Archiv H+Z, obsahující obrovské množství korespondence a jiných archivních materiálů. Právě až na základě prostudování dopisů od čtenářů a posluchačů lze popsat vlnu nadšení, kterou vydání cestopisných reportáží vyvolalo. Mezi stovkami příspěvků se najde jen mizivé procento kritiky, v naprosté většině si reportáže vysloužily chválu a uznání. Pisatelé často oceňují podobné aspekty knih jako recenzenti, zároveň však ještě v mnohem větší míře vyjadřují respekt k tomu, co Zikmund s Hanzelkou dokázali. Z mnoha dopisů je znát národní hrdost, kterou cestovatelé svými činy ve čtenářích vyvolali. Bylo také zajímavé sledovat, jak obrovskou důvěru si Zikmund s Hanzelkou u svých obdivovatelů získali. Lidé je prosili o pomoc, svěřovali se jim se svými problémy, nebo jen psali o svém životě, protože toužili navázat se slavnými cestovateli kontakt.

Zikmund s Hanzelkou se ve své době těšili podobné oblíbenosti, jakou dnes zažívají mnohé filmové, pěvecké či sportovní hvězdy. V padesátých letech však byli v tomto ohledu v Československu jedineční a není náhodou, že popularitu si jako jedni z mála tehdejších autorů udrželi až do současnosti. Podíl na jejich dlouhodobé oblíbenosti má jistě i fakt, že po roce 1968 se dostali do rolí odpůrců komunistického režimu a řada lidí tak mohla plně docenit i jejich charakterové vlastnosti. Rozhodující je však podle mne nesporná kvalita jejich děl, která si i s velkým časovým odstupem zachovávají svůj význam a patří mezi klasiku cestopisných reportáží.

Summary

The work of Miroslav Zikmund and Jiří Hanzelka belongs to the best of what Czech travel report has to offer even so many years after being first published. The reasons for the popularity of the individual reports and the authors themselves are visible in the reviews and period articles, and also through the response of readers and radio listeners.

Review authors appreciate most the style in which the works are written but also the preparation which preceded the book publications. The publication of the "African" book part of the journey aroused bigger media response, while the "South African" section had fewer reviews. For that reason reader responses conserved through letters are of a large importance. Only after analyzing these letters does the wave of enthusiasm that these books brought become clear. Among the hundreds of letters there are very few with criticism, the works mostly received praise and respect.

Based on the analysis of the period response it can be said that the popularity that Miroslav Zikmund and Jiří Hanzelka enjoyed is comparable with that of movie stars, athletes and singers today. However, they were, in this regard, unique in Czechoslovakia in the 1950's, and it is not a coincidence that like few others from that time they have retained their popularity until today.

Použitá literatura

Seznam použité literatury

Celebrita. In: *Ilustrovaný encyklopedický slovník I*. Praha: ACADEMIA, 1980, 976 s.

DOLEŽEL, Lubomír. Několik poznámek o stylu Afriky snů a skutečnosti. *Naše řeč*. 1959, 1-2, s. 42-51.

Gf. S Hanzelkou a Zikmundem do Jižní Ameriky. *Lidová demokracie*. 1957, č. 12., s. 5.

HANZELKA, Jiří a ZIKMUND, Miroslav. *Afrika snů a skutečnosti: výběr pro mládež*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1957, 312 s.

HANZELKA, Jiří a ZIKMUND, Miroslav. Bylo dnes jaro na Nivách. *Rudé právo*. 1957, č. 318, s. 3.

HANZELKA, Jiří a ZIKMUND, Miroslav. *Jižní Amerikou: výběr pro mládež*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1959, 350 s.

- HANZELKA, Jiří a ZIKMUND, Miroslav. *Legenda H Z: výběr z díla*. Brno: Jota, 2010, 356 s. ISBN 978-80-7217-798-1.
- HANZELKA, Jiří a ZIKMUND, Miroslav. *Zvláštní zpráva č. 4: tajné*. Praha: Lidové nakladatelství, 1990, 124 s. ISBN 80-7022-061-9.
- IVANOV, Miroslav. Kratochvílův dobrodružný román. *Nový život*. 1955, č. 3, s. 309
- JANOŮŠEK, Pavel a kol. *Dějiny české literatury 1945 - 1989 - II. díl 1948 – 1958*, Praha: Academia, 2008, 552 s. ISBN 978-80-200-1528-0.
- KUNSKÝ, Josef. *Čeští cestovatelé: Díl druhý*. Praha: Orbis, 1961, 492 s.
- LEDERER, Jiří. *České rozhovory*. Praha: Československý spisovatel, 1991, 368 s. ISBN 80-202-0009-6.
- MACHONIN, Sergej. Přes Kordillery - za uměním cestopisu. *Literární noviny*. 1958, č. 11., s. 5.
- MIKULA, S. Jiří Hanzelka - Miroslav Zikmund: Mezi dvěma oceány. *Lidé a země*. 1960, č. 6.
- MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, 699 s. ISBN 80-718-5669-X.
- Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Anonymní dopis.
- Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Dopis od Aleny Kalusové-Krejčíkové.
- Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Dopis od Bohumila Pelikána.
- Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Dopis od Bořivoje Pecha.
- Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Dopis od Broni a Evy.
- Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Dopis od K. Zelenky.
- Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Dopis od Marie Hradcové.
- Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Dopis od neznámého pisatele.
- Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Dopis od Pravoslava Motyčky.
- Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Dopis od Slávy R. a Hedvy J.
- Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Dopis od Stanislava Šmelhause.
- Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Dopis Vladislava Drahoše.
- Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Odpověď na dopis Jana Valy.
- Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Odpověď na dopis Vladimíra Zapletala.
- Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Odpověď na dopis M. Fučíkové.
- Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Odpověď na dopis Antonína Machta.
- Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Archiv H+Z. Odpověď na dopis Vladislava Kunce.
- Naše zprávy. *Panorama*. 1951, č. 5-6, s. 51.

- OSVALDOVÁ, Barbora, KOPÁČ, Radim a TEJKALOVÁ, Alice. *O reportáži, o reportérech*. Praha: Karolinum, 2010, 130 s. ISBN 978-802-4617-817.
- PILKOVÁ, Soňa. Jaké knížky chce dětský čtenář. *Literární noviny*. 1955, č. 33, s. 5.
- S Hanzelkou a Zikmundem po republice. *Práce*. 1958, č. 281.
- SCHULZ, Milan. Dnešní cestopis. *Literární noviny*. 1957, č. 5., s. 4.
- SCHULZ, Milan. Z + H = 100 000. *Literární noviny*. 1959, č. 16., s. 4.
- STRNAD, Josef. Hanzelka a Zikmund - spisovatelé. *Host do domu*. 1954, č. 2., s. 72-74.
- Tam za řekou je Argentina. *Klub*. 1957, č. 1., s. 31.

Online zdroje

Miroslav Zikmund: Cestování ve mně bylo uloženo. *Cesky a slovensky svet* [online].

30.9.2004 [cit. 2012-04-09]. Dostupné z:

<http://www.czsk.net/svet/clanky/osobnosti/zikmund.html>

PETLACHOVÁ, Leona. *Literární cestopis, jeho proměny a odraz v ruském sentimentalismu*

[online]. Brno, 2010 [cit. 2012-04-22]. Dostupné z:

http://is.muni.cz/th/144597/ff_m_b1/text.pdf. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita.

Včerajší oslavenec: Miroslav Zikmund - Sharkanův deníček. [Http://www.sharkan.net](http://www.sharkan.net)

[online]. 15.2.2011 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.sharkan.net/2734-vcerajsi-oslavenec-miroslav-zikmund>

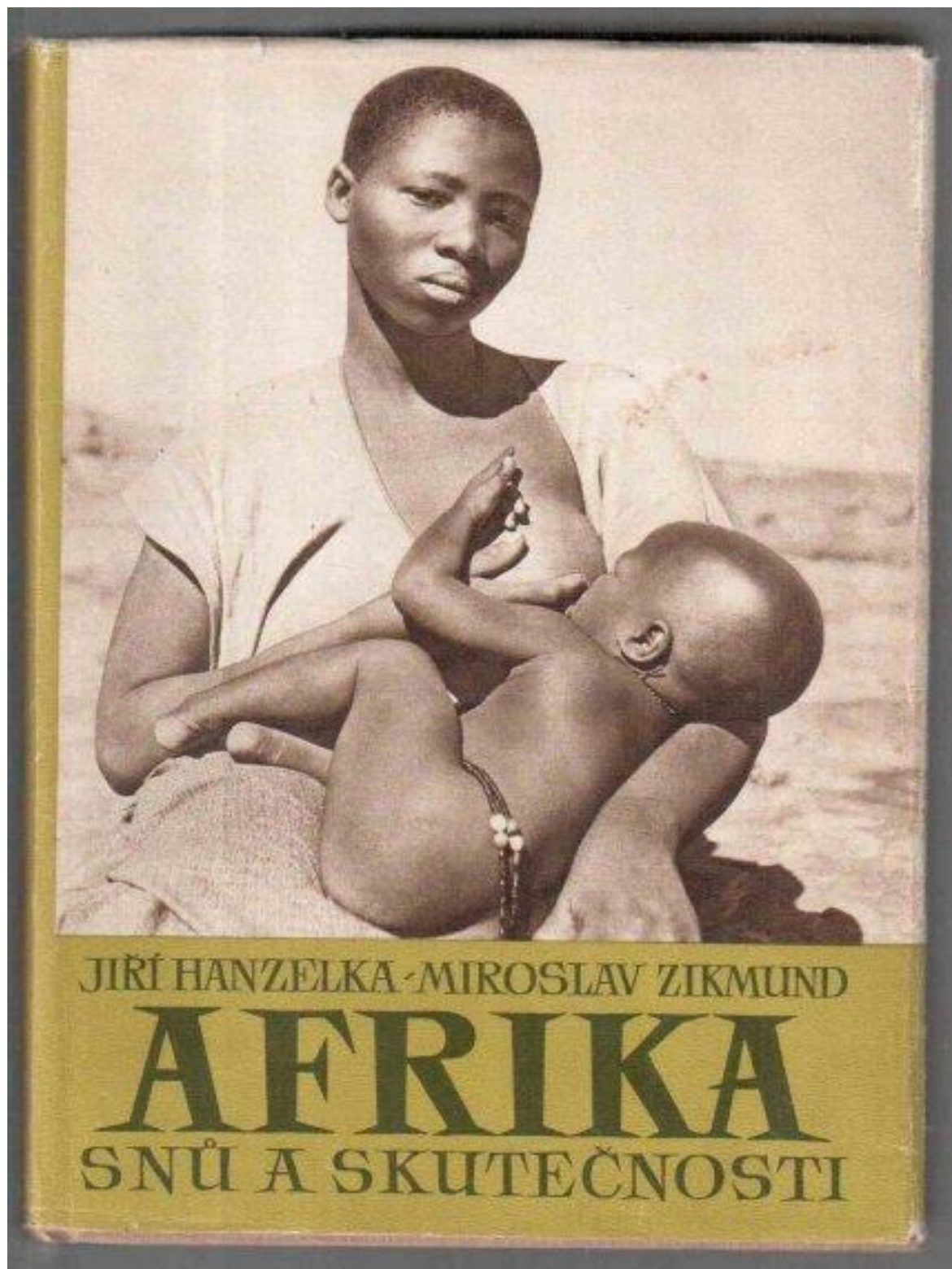
Seznam příloh

Příloha č. 1: Fotografie obálek jednotlivých cestopisů

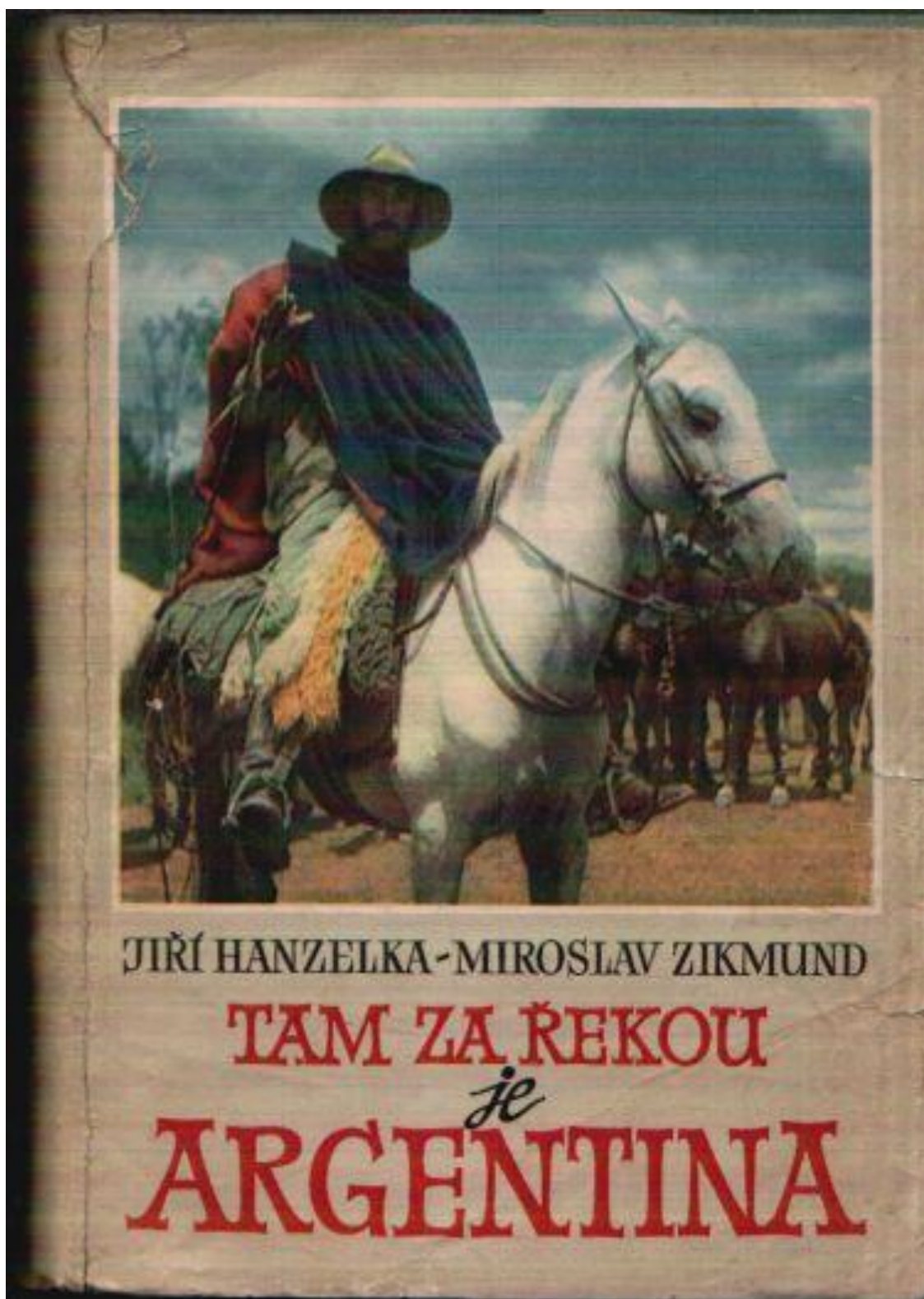
Příloha č. 2: Fotografie Miroslava Zikmunda a Jiřího Hanzelky

Příloha č. 3: Dopisy čtenářů a posluchačů

Příloha č. 4: Odpovědi na dopisy čtenářů a posluchačů

Přílohy:**Příloha č. 1: Fotografie obálek jednotlivých cestopisů**

Obálka knihy *Afrika snů a skutečnosti* (Praha: Družstevní práce, 1957)

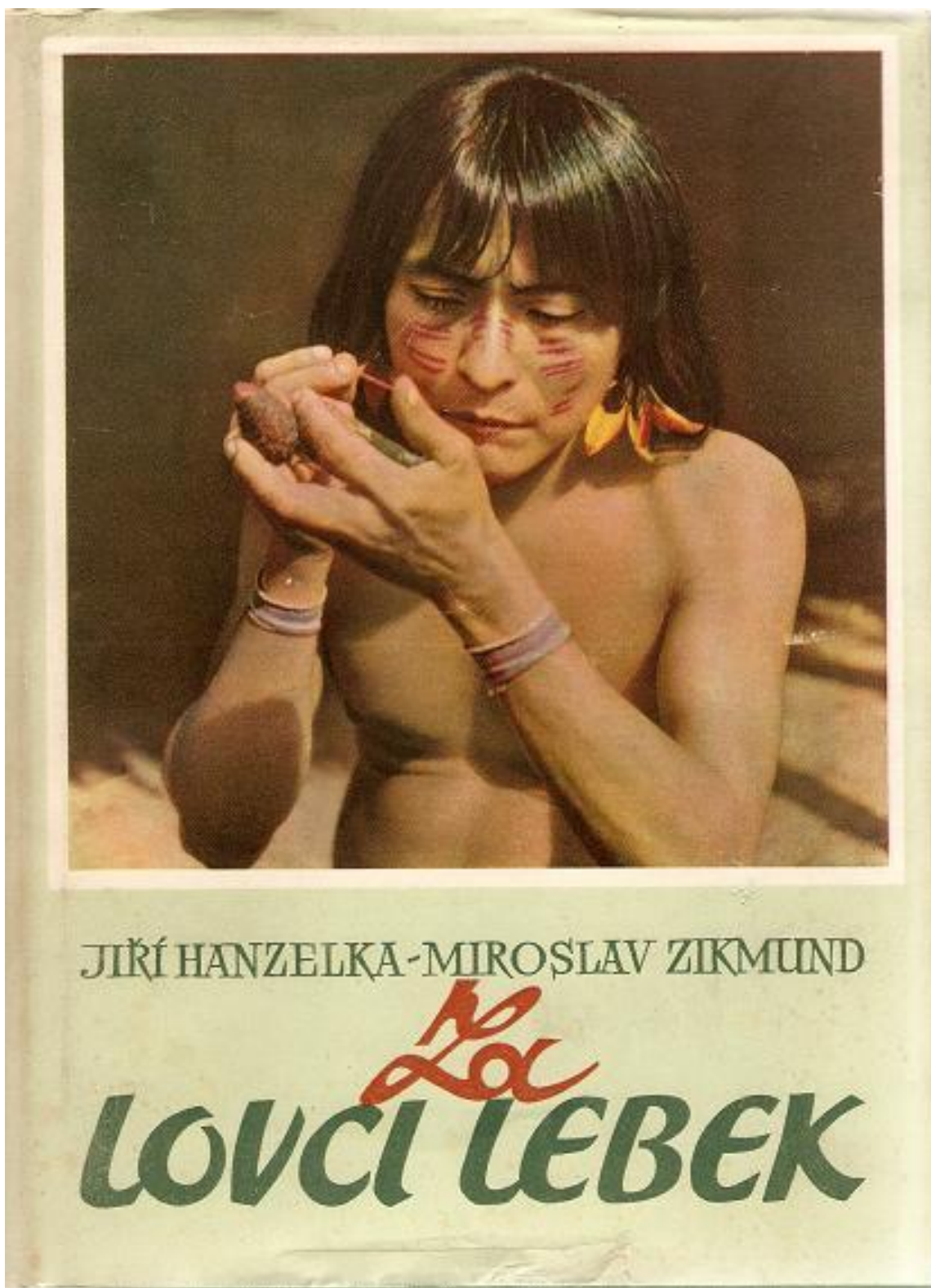
Obálka knihy Tam za řekou je Argentina (Praha: Orbis, 1956)

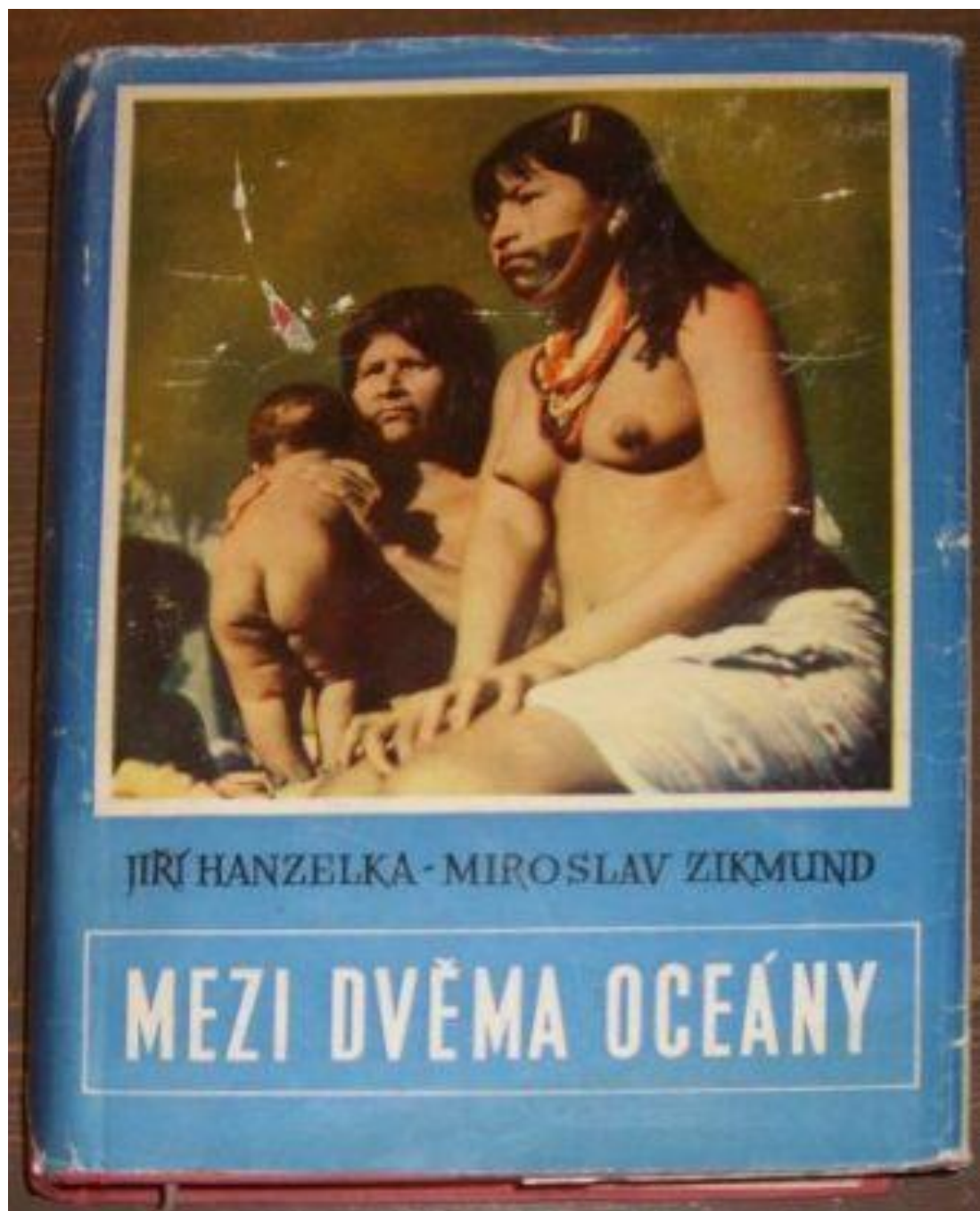
JIŘÍ HANZELKA - MIROSLAV ZIKMUND

Přes
KORDILLERY

Obálka knihy Přes Kordillery (Praha: Naše vojsko, 1959)

Obálka knihy Za lovci lebek (Praha: Orbis, 1960)

Obálka knihy Mezi dvěma oceány (Praha: Orbis, 1959)

Příloha č. 2: Fotografie Miroslava Zikmunda a Jiřího Hanzelky

**Miroslav Zikmund (vlevo), Jiří Hanzelka a jejich Tatra
(zdroj: www.tatra-club.com).**

**Miroslav Zikmund (vlevo) a Jiří Hanzelka na africkém kontinentu
(zdroj: <http://www.praha-tip.cz>).**

Příloha č. 3: Dopisy čtenářů a posluchačů

Pánům inq.
 Fikmundovi a Hanzelkovi. 602

Mnoho zdaru na dalsích cestách. A těšíme se ještě na hodné a hodné reportáže od Vás.

Hanselkovi
 Frant. a Marie Krásovi
 Čelákovice
 Mádraši.

P.J. 25. VIII. 1943

Pozdrav ze Československa

Pánu inq. Hanzelkovi a Fikmundovi.

Ať přijedete domů tak se těšíme že na přečtete knížku o vašich dojmech tam na jihu, ať ji budeme i s tebou mít prožitky jako jsme sami cestovali. Tak mnoho zdaru a brzi se nám vrajzte. Naschledanou!

Světová Janola Rudolf

Dihovy, 23. 7. 1948.

V 22

Vážení panové!

Snad ani nedovedete pochopit, jak je to krásné slyšet hlas Československa až z Afriky. To můžeme ocenit jen my, zde doma v naší republice, kteří posloucháme Vaše reportáže z cest Afrikou.

Vždy, když Vás slyším, vzpomínám si na školu, kde jsem se učila o tom, kde Vy právě jste, o řemi pouští, pralesi a džungli, o řemi, jejíž břehy omývá oceán, v jejích vodách jsou žraloci a krokodili. Snad tam někde ve slivu palmy je žerky, ale zde u nás je jistě lépe. Tož tedy, těším se na Vaše další reportáže a sicečně Vás zdravím.

Věra Kadlcová, úřednice,
Dihovy 48. u Dobruše, okres Přebuz

Vážení paní inženýři!

Víme, že podobných dopisů dostáváte hodně, ale věříme, že našemu přání bude vyhověno. Přiloženě zasíláme kartky a prosíme Vás o podpisy.

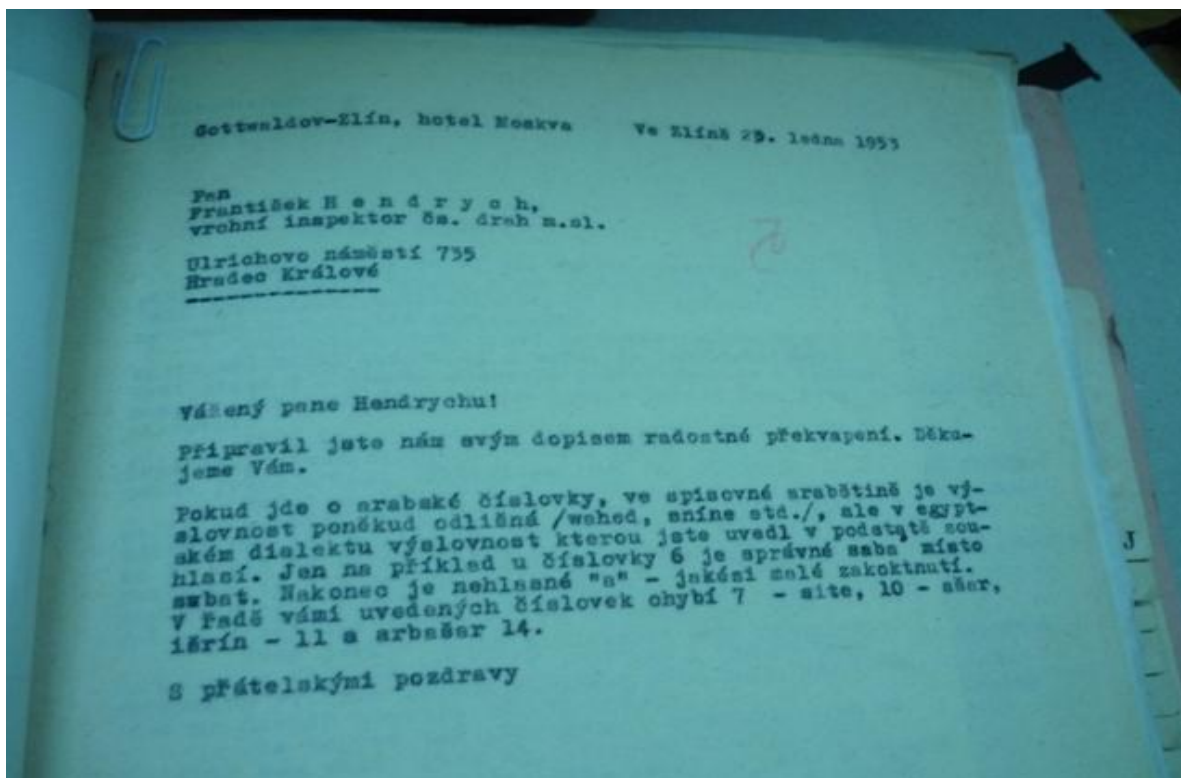
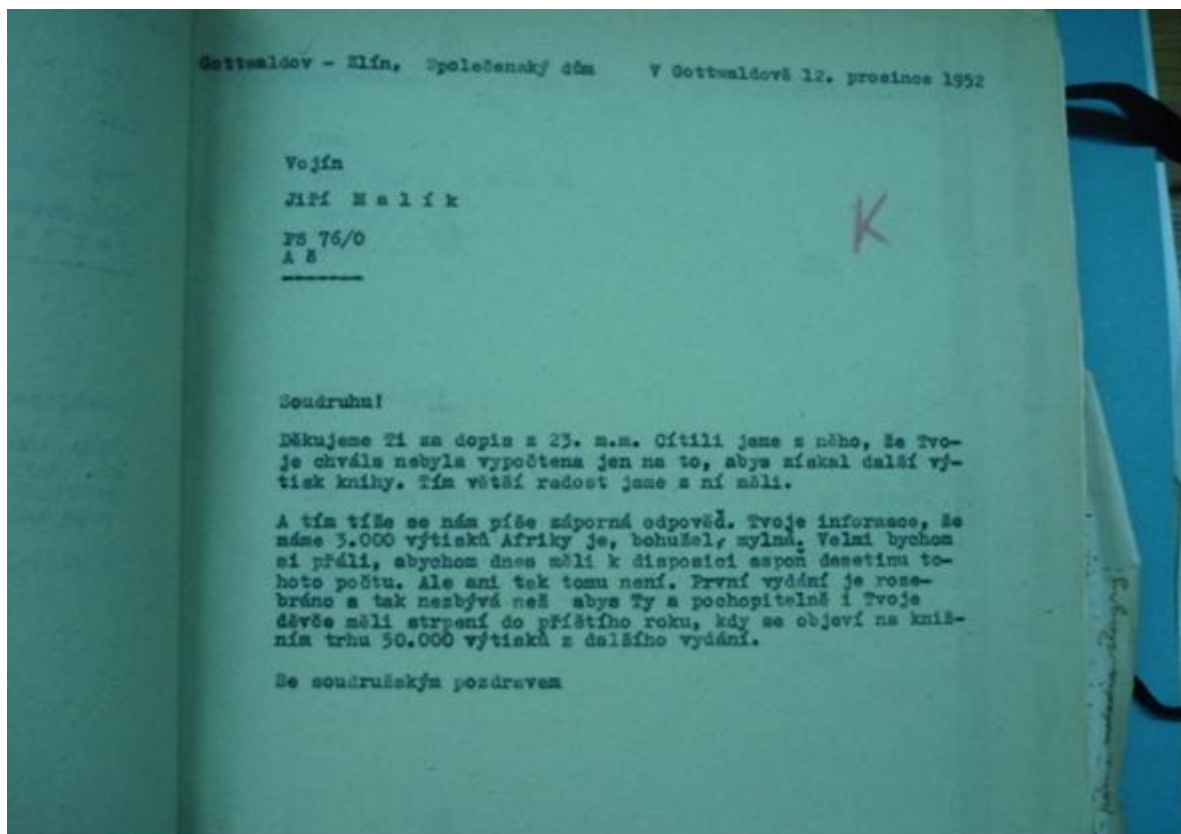
Vaše podpisy nejen rozšíří naše sbírky autogramů, ale upoutají zraky mnoha dětí ve škole. Jsme totiž všechny tři učitelkami a dobře víme, s jakým zájmem byly Vaše dobrodružné cesty sledovány. Se stejně velkým zájmem budou čteny i Vaše krásné knihy. Těšíme se, až Vaše cestopisy dostaneme do rukou, abychom alespoň tak poznaly tajemnost dalekých zemí, když samy se musíme spokojit jen poznáním krás naší vlasti.

Předem Vám mnohokrátě děkujeme!

Jičín dne 1. prosince 1952

Zlajma Jara
Marie Jara
Věra Jara

Příloha č. 4: Odpovědi na dopisy čtenářů a posluchačů

Zdroj: Archiv H+Z, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně